

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus X.

Fasciculus 4.

NAGY KÁROLY

**A NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK
HITELES ÉRTELMEZÉSE**

SZEGED

1963

Redigunt
GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, LÁSZLÓ BUZA, ISTVÁN KOVÁCS,
JÁNOS MARTONYI

Edit
*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József Nominatae*

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti
ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, BUZA LÁSZLÓ, KOVÁCS ISTVÁN,
MARTONYI JÁNOS

Kiadja
*a Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán
(Szegéd, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

Felelős kiadó: Kovács István

BEVEZETÉS

Korunk nemzetközi jogában mindinkább parancsoló szükségességgel lép előtérbe az államok békés egymás mellett élésének követelménye. A békés egymás mellett élés előfeltétele, hogy az államok egymás közötti érintkezésükben a nemzetközi jog normáit tartsák szem előtt. A nemzetközi jogon alapuló békés kapcsolatok kijépitésében jelentős szerep jut a nemzetközi szerződéseknek, melyek szabályozzák ezeket a kapcsolatokat. A nemzetközi szerződés szükségképpen legalább két állam megegyező akarata alapján jön létre, az egyes államok eredeti elképzelései azonban sok esetben eltérnek egymástól és a szerződésben lefektetett közös akarat legtöbbször hosszas tárgyalások, kölcsönös engedmények alapján jön létre. A szerződés alkalmazása során gyakori az az eset az imperialista államok részéről, amikor nem a szerződésben lefektetett — és így a többi szerződő féllel összehangolt akaratot igyekeznek a gyakorlatban megvalósítani, hanem eredeti célkitűzéseiket kívánják biztosítani. Az ilyen törekvések egyik eszköze a nemzetközi szerződés értelmezése, amely amellet, hogy a szerződés helyes alkalmazásának egyik feltétele, az ellenkező célra is felhasználható. „Ismeretesek olyan esetek, amikor a szerződő felek — burzsoá államok — »értelmezéshez« folyamodtak abból a célból, hogy összezavarják saját érdekükben a szerződés világos rendelkezéseit.”¹

A nemzetközi jog egyik fontos kérdése tehát a nemzetközi szerződések értelmezése. Jelen tanulmánynak nem célja a nemzetközi szerződések értelmezése teljes kérdéskomplexumának kifejtése, abból csupán egy kérdésnek, a hiteles értelmezés problémájának vizsgálatát tűzi ki célul.

I.

A NEMZETKÖZI SZERZŐDÉS ÉRTELMEZÉSÉNEK A BELSŐ JOGÉRTELMEZÉSTŐL ELTÉRŐ SAJÁTOSÁGAI

Az első kérdés, amit vizsgálat tárgyává kell tenni az, hogy vajon a nemzetközi szerződés értelmezése a jogértelmezésnek egy sui generis kategóriáját képezi-e, mely semmi kapcsolatban sincs a belső jog értelmezésének fogalmával, vagy pedig csak annak egy speciális, a nemzetközi jog sajátos viszonyaihoz igazodott formáját jelenti ugyanazon fogalmon belül?

¹ Liszovszkij: Международное право. Kiev. 1955. 254. old.

A kérdés megoldása a jogrendszer és a jog fogalmának az egységéből következik. Ha ugyanis a nemzetközi szerződések a jogi normáknak egy, az államok egymás közötti viszonyaira vonatkozó sajátos formáját jelentik, úgy a legáltalánosabb jogi fogalmaknak is vonatkozniuk kell rájuk és ennél fogva a nemzetközi szerződések értelmezése sem más, mint „a jogi normák értelmezésének egyik formája”.² Felvetődik azonban az a kérdés, hogy a jogértelmezésnek van-e egységes, valamennyi jogágra érvényes fogalma, vagy pedig ezt a fogalmat valamennyi jogágban külön kell megalkotni. Ha igaz is, hogy lehetnek és vannak egyes jogágak értelmezésének speciális sajátosságai, ugyanakkor kétségtelen, „hogy az értelmezés egészére, lényegére, helyére a jogalkalmazási folyamatban, a termelési viszonyok által meghatározott és állami akarat formájában kifejeződő osztályakat érvényrejuttatásával összefüggő szerepére, módszereire és eredményére nézve nem lehet eltérő elveket alkalmazni a jogrendszer különböző területein, különböző ágaiban.”³

A fentiekből következik, hogy a nemzetközi szerződések értelmezésének a fogalmát a jogszabályok értelmezésének általános fogalmából kell levezetni. Erre az általános fogalomra Szabó Imre az alábbi meghatározást adja: „... a szocialista jog szabályainak értelmezése alatt azt a jogi műveletet kell érteni, amely a jogalkalmazás elemeként, annak számára s azzal összefüggésben, a megismerés dialektikus-materialista módszere segítségével feltárja a munkásosztálynak, a dolgozóknak végső fokon a szocialista termelési viszonyok által meghatározott és a szocialista állam akarataként megjelenő, a szocialista jogszabályokban kifejeződő akaratát, s ehhez képest megállapítja a szocialista jog szabályainak, mint kifejezési formának teljes, vagy teljesebb, történetileg kötött tartalmát.”⁴

A fenti meghatározásból világosan kitűnik, hogy az értelmezés általános szocialista fogalma a jogalkalmazási folyamat egyik elemét jelenti, melynek célja a jogszabályokban kifejeződő állami akarat feltárása a jogszabályok tartalmának megállapítása útján. Kézenfekvő annak a kérdésnek a feltevése is, hogy a jogértelmezés szocialista koncepciója, annak általános vonásai, mennyiben alkalmazhatóak arra a nemzetközi jogra, mely jelen állapotában még csak kisebb részben rendez szocialista államok között létrejött és ennél fogva szocialista jogviszonyokat, nagyobb részben a szocialista és a kapitalista államok közötti, valamint a kapitalista államok egymás közötti viszonyát

² Peretyerszkij: Толкование международных договоров. Moskva, 1956. 5. old. Kelsen hasonlóan megállapítja, hogy az elvek, amelyek általában a jogértelmezésre vonatkoznak, érvényesek a szerződések értelmezésére is. (Kelsen: Theorie du Droit International Public. Recueil des Cours. Tome 84. 136. old.)

Ezzel ellentétben Sursalov, bár elismeri, hogy a nemzetközi szerződések értelmezésének az intézménye a nemzetközi jogban a belső jog hasonló, törvény és polgári szerződés értelmezésének intézménye alapján fejlődött ki, mégis úgy látja, hogy ennek ellenére „ez a hasonlóság nem ad alapot az említett két intézmény azonosítására”. Nézete szerint azért nem, mivel a nemzetközi szerződés két, vagy több állam meg egyezése és az állam alkotja a maga normáit, tehát nincs fölötte hatalom, amelyik kötelezően előírhatná számára annak végrehajtását vagy értelmezését. Sursalov: Основные вопросы теории международного договора. Moskva, 1959. 366. old.)

Bár Sursalovnak tökéletesen igaza van abban, amit mond, de a következtetése nem helytálló, mivel az általa említett sajátosság, mint látni fogjuk csupán különbség a belső jog és a nemzetközi szerződés értelmezése között, amely azonban fogalmilag ugyanazt az eljárást jelenti mind a belső, mind pedig a nemzetközi jogban.

³ Szabó Imre: A jogszabályok értelmezése. Budapest, 1960. 73. old.

⁴ Szabó Imre: I. m. 94. old.

szabályozza. A nemzetközi szerződést rendszerint maguk az államok értelmezik és hajtják végre, ennél fogva a kapitalista és a szocialista államok között létrejött egyes nemzetközi szerződések végrehajtása során azokat mindkét típusú állam értelmezi és alkalmazza. Ez a körülmény az ilyen nemzetközi szerződések értelmezésében bizonyos kettősséget eredményez, amely két síkon is jelentkezik. Ugyanazon nemzetközi jogszabály ugyanis közös része lehet mind a burzsoá, mind a szocialista felépítménynek. Amikor az ilyen szabályt egy burzsoá állam a végrehajtás során értelmezi, akkor az értelmezés a burzsoá jogalkalmazás elemeként jelentkezik, míg a szocialista állam részéről kifejtett hasonló tevékenység már a szocialista jogalkalmazás szférájában esik. E sajátosság jut kifejeződésre és következik az értelmező személyének kettősségéből is, abból, hogy a jogalkalmazók szocialista és kapitalista államok. Az a tény pedig, hogy egy nemzetközi szerződés egyaránt része lehet a kapitalista és szocialista felépítménynek is, abból következik és csak azért lehetséges, mivel ilyen vegyes kettős jellege van a jogalkotó személyének, ha a szerződést szocialista és burzsoá államok kötötték.

Ilyen körülmények között nyilvánvalóan magában az értelmezési eljárás nézőszögében és módszerében is eltérések lehetnek az egyes államok között, a burzsoá államok nyilván nem a dialektikus materializmus módszerét fogják követni a nemzetközi szerződés értelmezése során, esetleg egészen más célból is folyamodnak az értelmezéshez, mint a szocialista államok. Az értelmezés eredménye különböző lehet még azonos társadalmi rendszerű államok esetén is, ennél fogva különös jelentőséggel rendelkezik az a körülmény, hogy az adott esetben milyen értelmezés kötelező.

Nincsenek ilyen problémák akkor, ha a kérdéses szerződés alanyai csak kapitalista, vagy szocialista államok. Ez utóbbi esetben az értelmezendő nemzetközi szerződés a szocialista gazdasági rend felépítményét képezi és így „a jogértelmezés módszerei nagyjából azonosak a szocialista államon belüli jogértelmezés módszereivel.”⁵ Az értelmezés jellege szempontjából tehát a legkevésbé problémát okozzák azok a szerződések, amelyeket a szocialista államok kötöttek egymás között, valamint amelyek csak burzsoá államok között létrejött viszonyokat szabályoznak, mivel ezek értelmezése kizárólag a szocialista, illetőleg a burzsoá jogértelmezés körébe tartozik. Az ilyen szerződések azonban a nemzetközi szerződéseknek csak egy részét teszik ki, jelentős azon nemzetközi szerződések száma, amelyek mindkét államtípus közös nemzetközi jogát képezik.

Valamennyi nemzetközi szerződést, illetve az egész nemzetközi jogot mint egészet tekintve tehát nem is kettős, hanem hármas jelleg állapítható meg, mely természetesen egy konkrét szerződés vonatkozásában csak egyféleképpen jelentkezik. Az elmondottakból következik, hogy a nemzetközi jogban lényegesen nagyobb a jelentősége a burzsoá jogértelmezésnek és a burzsoá jogtudománynak, mint a belső jog szocialista értelmezésénél. Az értelmezés elméletének kimunkálásában jelentős szerepe van a jogtudománynak és nyilvánvaló, hogy a burzsoá államok által végzett értelmezési tevékenységre a burzsoá jogtudomány értelmezésre vonatkozó nézetei hatnak ki elsősorban.

⁵ Buza László: Szabó Imre: A jogszabályok értelmezése. (Különlényomat az MTA. Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei XII. kötet 1-2 számából, 69. old.

A nemzetközi jog szabályainak említett sajátosságai már önmagukban alapul szolgálnak arra a megállapításra, hogy a nemzetközi szerződések értelmezésének eltérő sajátosságai vannak, melyekhez még további különbségek jönnek a nemzetközi jog és a belső jog eltérő szerkezeti felépítéséből következőleg. A nemzetközi szerződések értelmezésének legfontosabb sajátosságai a következőkben állapíthatók meg:

1. A nemzetközi szerződésben, éppúgy mint a belső jog valamennyi szabályában, állami akarat jut kifejezésre. Míg azonban a belső jogban az akarat egységes, azaz egy állam akarata nyert jogszabályi kifejezést, a nemzetközi szerződés létrejövetelehez legalább két állam megegyező akarata szükséges. Az értelmezés egyik célja, hogy megállapítsa a jogalkotó akaratát. A nemzetközi szerződésnél azonban a szerződő felek valódi akaratának a megállapítása nem lehet az értelmezés célja, ezen akaratnak valamennyi szerződő fél vonatkozásában történő külön-külön vizsgálata esetleg egész téves utakra vezetne, hanem ehelyett azt kell megállapítani, hogy az egyes állami akaratokból mi az, ami kétségtől és egyértelműleg megegyező. Hasonlóan, ha ezt a célt vizsgáljuk, amelyik nemzetközi szerződés létrehozásának oka volt, nem lehet figyelembevenni azt a célt, melyet csak az egyik szerződő fél tűzött ki, ha az nem nyert kifejezést a nemzetközi szerződés szövegében.⁶ Egyáltalán ahhoz, hogy a nemzetközi szerződés értelmezésénél valamilyen cél figyelembe vehető legyen, szükséges, hogy ez a cél a szerződés szövegében is kifejezésre jusson, mert csak így bizonyítható, hogy a szerződő feleknek azonos céljuk volt a szerződés megkötésével.

2. A belső jogban az állami akarat egy nyelven fogalmazott egységes okmányban jelenik meg, a törvény szövegét értelmezve eljutunk a jogalkotó akaratának a megismeréséhez. Ezzel szemben a nemzetközi szerződés igen gyakran több nyelven készül és az sincsen kizárva, hogy ezen nyelvek mindegyikén írt szöveg hiteles legyen. Így pl. az ENSZ. Alapokmányának a szövege kínai, francia, orosz, angol és spanyol nyelven készült el és valamennyi szöveg hiteles. Többnyelvű szerződésnél, amely minden szöveget egyenlően hitelesnek nyilvánít azt az értelmezést kell kiválasztani, amely mindegyik szöveggel összeegyeztethető. Ha mégis ellentét van a szöveg között, úgy az eredeti szöveghez kell visszanyúlni⁷ vagyis ahhoz, amelyiken a tárgyalások folytak és amelyiken a szerződés először nyert megfogalmazást.

3. A nemzetközi szerződés jellegénél fogva sajátos normaként jelentkezik. Formáját illetően inkább a polgári szerződésekhez hasonlít, míg jogforrási jellegét, kötelező erejét tekintve inkább a törvénnyel mutat hasonlóságot. Ebből a sajátos jellegéből következik azután, hogy a nemzetközi szerződés értelmezésnél a szerződő felek akaratát kell figyelembevenni — éppúgy mint a polgári jogi szerződésnél — anélkül azonban, hogy kétség esetén alkalmazni lehetne egy, a szerződő felek fölött álló állami akaratot. A polgári törvénykönyvek sok esetben tartalmaznak értelmezési szabályokat (pl. a Code Civil, vagy Ptk.) melyek irányadóak a polgári szerződések értelmezésére, ellenben a nemzetközi jogban ilyen, az államok fölött álló, általánosan kötelező értelmezési szabályok nincsenek, mintahogy az államok felett álló közhatalom sincs.

Ami a nemzetközi szerződésekre vonatkozó értelmezési szabályokat illeti, ezek létezésére és jellegére nézve az álláspontok megoszlanak. A szerzők jelentős

⁶ Peretyerszkij: I. m. 7. old.

⁷ Verdross: Völkerrecht. Wien, 1959. 114. old.

része elismeri az ilyen szabályok létezését,⁸ mások tagadják, hogy a nemzetközi jog ismer ilyen szabályokat.⁹ Az értelmezési szabályokat elismerők között is megoszlanak a nézetek ezen szabályok jellegét tekintve. Egyes szerzők egészen különleges, szinte államok feletti szerepet tulajdonítanak¹⁰ ezeknek a szabályoknak. A Nemzetközi Bíróság is kialakított értelmezési elveket¹¹ és elődje az Állandó Nemzetközi Bíróság is gyakran hivatkozott ilyenekre. Egyes burzsoá szerzők hajlamosak arra, hogy túlzott jelentőséget tulajdonítsanak a Nemzetközi Bíróságnak¹² és az általa kialakított értelmezési elveknek, holott egyetlen bírói szerv sem rendelkezik jogalkotási képességgel, így jogszabályi jellegű értelmezési szabályokat sem hozhat létre. Ha vannak is bizonyos szabályok a nemzetközi szerződések értelmezésére, ezek nem nemzetközi jogi formák hanem, sokkal inkább bizonyos, gyakorlatban alkalmazott elvek, vagy éppen a tudomány által ajánlott szabályok¹³

Míg tehát a polgári jogi szerződések értelmezése a törvény meghatározott szabályainak van alávetve és ez utóbbi alapján kell azt értelmezni, a nemzetközi szerződés esetén egészen más a helyzet. A nemzetközi szerződés általában nincs alávetve az egyetemes nemzetközi jognak, annak normáit bármelyik szerződés kizárhatja a szerződő felek egymásközötti viszonyában. Egyedül az egyetemes nemzetközi jog kategóriájában sorolható ENSZ Alapokmány képez ebben a tekintetben kivételt. A 103. cikk ugyanis kimondja: „Ha az Egyesült Nemzetek tagjainak a jelen Alapokmányból folyó és bármely egyéb nemzetközi megállapodásból eredő kötelezettségei összeütköznének, az Alapokmányból folyó kötelezettségeiket illeti elsőbbség.” Az általános nemzetközi jog azonban nemcsak az Alapokmányból áll, viszont más szabályoknak ilyen elsőbbsége sincsen.

Ha nemzetközi szerződés jogforrási jellegét tekintve el is tér a polgári jogi szerződéstől, jogi szerkezetét tekintve mégis közel áll hozzá, mivel mindkettő felek közötti akaratmegegyezés. A polgári szerződés értelmezésének bizonyos technikai fogásai a közös szerkezetből következőleg alkalmazhatóak a nemzetközi szerződések értelmezésére is. Ilyen értelemben helyes az Állandó Nemzetközi Bíróság azon megállapítása, hogy „a szerződéseket a magánosok között létrejött megállapodások értelmezésére vonatkozó jogszabályok szerint kell értel-

⁸ Így pl. Sørensen: *Les Sources du Droit International*. Copenhague, 1946. 220. old., Ehrlich *L'Interprétation des Traités*, Recueil des Cours, tome 24, 70. és köv. old., Verdross: I. m. 114. old. Guggenheim: *Lehrbuch des Völkerrechts*, Basel. 1948. 124. old., Sursalov: I. m. 383. old. stb.

⁹ Így pl. Heilborn: *Les Sources du Droit International*. Recueil des Cours, tome 11. 56. old.

Oppenheim véleménye szerint nincs sem szerződéses, sem szokásjogi szabály a nemzetközi szerződések értelmezésére, de azért felsorol 15 értelmezési szabályt. (Oppenheim: *International Law*. Edited by Lauterpacht. 1948. 857 és köv. old. (Tagadja az értelmezési szabályok létezését a magyar nemzetközi jogi tankönyv is. (Buza-Hajdu: *Nemzetközi jog*. Budapest, 1961.)

¹⁰ Így Ripert szerint ezek a szabályok a logikai szükségességből erednek. (Ripert: *Les règles du droit civil applicable aux rapports internationaux*. Recueil des Cours. Tome 44. 653. old.

¹¹ Lásd Haraszi: *A Nemzetközi Bíróság joggyakorlata 1946-1956*. Budapest. 1958. 135. old.

¹² Így pl. Alvarez szerint abban az esetben, ha nincsenek alkalmazható szabályok, vagy azok, amelyek vannak nem felelnek meg a népnek új életfeltételeinek, a Nemzetközi Bíróság akár fejlesztheti a meglévő szabályokat, akár új szabályokat hozhat létre. (Alvarez: *Le droit international nouveau*. Párizs, 1959. 609. old.

¹³ Sursalov: I. m. 402. old.

mezni.”¹⁴ Az azonban kérdéses, hogy vannak-e olyan polgári szerződésre vonatkozó értelmezési szabályok, amelyek valamennyi állam belső jogában azonosak. Ilyen azonos szabályok létezése sem elég még ahhoz, hogy a nemzetközi jogban minden további nélkül alkalmazhatóak legyenek, mivel teljesen elképzelhetetlen, hogy az államra bármilyen értelmezési szabályt kötelezően írjanak elő, ha ahhoz nem kíván hozzájárulni. Lehetnek a polgári szerződés értelmezésére vonatkozó olyan szabályok, amelyek alkalmazhatóak a nemzetközi szerződés értelmezésére is, de csak akkor, ha az államok elismerik ezeket a szabályokat és maguk alkalmazzák. Ezt különösen hangsúlyozni kell éppen a szocialista államok által kötött szerződések vonatkozásában, melyekre a burzsoá jogértelmezés elveit csak bizonyos megkötésekkel, vagy egyáltalán nem lehet alkalmazni.

A nemzetközi szerződés értelmezése tehát eltér a közös jogi szerkezet ellenére is a polgári szerződés értelmezésétől, míg éppen ezen sajátos szerkezet következtében különbözik a törvény értelmezésétől is.

4. A belső jogban a jogalkotó, a jogalkalmazó és a jogalany személye egymástól többnyire megkülönböztethető. „A nemzetközi jogban a jogalkotás és a jogalkalmazás alanyai ugyanazok”,¹⁵ azaz az állam alkotja és alkalmazza a nemzetközi jogot, amelynek egyszersmint alanya is. Az államnak ez a hármas minősége sajátos jogalkotásban jelentkezik, az államok maguk alkotják meg nemzetközi jogi normáikat, melyek egymásközötti kapcsolatukban irányadóak saját magatartásukra nézve. A nemzetközi szerződés tehát az állam önkéntes alávetése alapján kötelező.

Mivel a jogalkalmazó és a jogalkotó személye a nemzetközi jogban rendszertint egybeesik,¹⁶ így nem lehet olyan éles különbséget tenni a jogalkotói és jogalkalmazói értelmezés tekintetében, mint amilyen megkülönböztetés a belső jogban tehető. A belső jogban a jogalkotói értelmezést jogszabály tartalmazza. Ez a nemzetközi szerződéseknél is gyakran előforduló eset, ilyenkor nincs kétség aziránt, hogy az államok jogalkotói minőségükben járnak el. Ellenben, amikor a szerződő felek együtt értelmezik a nemzetközi szerződést annak gyakorlati végrehajtása során, nem könnyű megállapítani, hogy azt mint jogalkalmazók, vagy mint jogalkotók teszik-e, ugyanis „a jogalkalmazás során az érdekelt államok megegyezésével nincs kizárva a jogszabály tartalmának a megváltoztatása, tehát új jogszabály alkotása sem”.¹⁷ Kétségtelenül jogalkalmazói értelmezésről van szó akkor, ha a nemzetközi szerződést egy állam, vagy az államok által felkért nemzetközi szerv értelmezi, amiről még szó lesz.

5. Bizonyos különbségek mutathatók ki a belső jog és a nemzetközi szerződés értelmezési eljárásai között is. Természetesen bizonyos értelmezési fogások, vagy elvek, amelyek „egy bármely jogi norma (vagy bármely nyomtatott szöveg) gondolatának megmagyarázására szolgálnak, alkalmazhatóak a nemzetközi szerződések értelmezésénél is, pl. az a szabály, hogy a szavakat közönséges jelentésükben kell érteni.”¹⁸ Több értelmezési eljárás azonban másként nyer alkalmazást a nemzetközi jogban, mint belső jogban. Így a rendszertani

¹⁴ Ripert: I. m. 653. old.

¹⁵ Buza: Szabó Imre: A jogszabályok értelmezése. 69. old.

¹⁶ Bizonyos esetekben el is térhet, ha pl. a nemzetközi szerződést egy nemzetközi szerv alkalmazza, az ugyanis nem jogalkotó.

¹⁷ Buza: u. o.

¹⁸ Peretyerszkij: I. m. 6. old.

értelmezés alatt a belső jogban általában azt az értelmezési eljárást szokták érteni, midőn az értelmező a jogi normát „más jogtétellel, az adott jogággal, sőt az egész jogrendszerrel összevetve” értelmezi.¹⁹ Az értelmezés ezen módszerét a nemzetközi szerződésekre csak egyes esetekben lehet alkalmazni.²⁰ A nemzetközi jog még nincsen kodifikálva, így még nem alakult ki a jogi aktusok szabályos és általánosan elismert rendszere, ideértve a nemzetközi jogi szerződések meghatározott rendszerét is.²¹ Ugyanakkor minden államon belül — még ha a jogrendszer némelyik ága nincs is kodifikálva — a jogi normáknak már kialakult egy meghatározott rendszere. A nemzetközi jognak tehát nincs kialakult legális rendszere, de nincs egy megközelítőleg egységes tudományos rendszere sem. Ez azonban nem jelenti azt, mintha a rendszertani értelmezés egyáltalán nem lenne alkalmazható a nemzetközi szerződés értelmezésére, csupán annak alkalmazási körét szűkíti le. A nemzetközi szerződés valamilyen szabályát ugyanis össze lehet vetni ugyanezen szerződés más rendelkezéseivel, esetleg az egyetemes nemzetközi jog szabályaival is, de ez utóbbi összevetés már nem mindig lehetséges mivel a szerződő feleknek joguk van ezeket a szabályokat áttörniök.²² Kivételt képez ez alól — mint már említettem — az ENSZ Alapokmánya, amellyel a szerződés rendelkezéseinek az összevetése egyenesen kívánatos is, hiszen azzal nem lehet ellentétben. Nincs lehetőség még ugyanazon állam által kötött nemzetközi szerződések összevetésére sem, mert azokban esetleg egészen eltérő elvek érvényesülhetnek a szerint, hogy milyen a viszonya a kérdéses államnak a szerződésekben résztvevő egyes államokhoz. Még leginkább arra van lehetőség, hogy ugyanazon két állam között létrejött nemzetközi szerződésekkel vetjük össze az értelmezendő jogszabályt, de ez sem vezet mindig eredményre, mivel két állam között is változhatnak a viszonyok és így az egymás után kötött szerződések szelleme is. Ha viszont a rendszertani értelmezés alatt nemcsak a jogszabálynak az elvonatkoztatott jogrenddel való összevetését értjük, hanem a belső joghoz hasonlóan az értelmezett nemzetközi jogszabályt is „mint a társadalom gazdasági alapján emelkedő felépítmény politikai-jogi részét”²³ fogjuk fel és a társadalmi viszonyokkal összefüggésben vizsgáljuk, úgy ilyen értelemben a rendszertani értelmezés a nemzetközi szerződések értelmezésénél is alkalmazható.

A nemzetközi szerződések értelmezésénél külön kategóriaként szokás vizsgálni azt az értelmezési eljárást, midőn a nemzetközi szerződést annak figyelembevételével értelmezik, ahogyan azt a felek a gyakorlatban végrehajtották. Ezt az értelmezést nevezi Ehrlich gyakorlati, vagy quasi autentikus,²⁴ Sørensen „a megelőző alkalmazás alapján történő” értelmezésnek²⁵, míg Sursalov megfogal-

¹⁹ Szabó Imre: I. m. 171. old.

²⁰ Peretyerszkij: I. m. 6. old.

²¹ Sursalov: I. m. 407. old.

²² Az általános nemzetközi gyakorlat szerint pl. nem szokták az államok a politikai büntetéseket kiadni. Ezzel szemben a Magyar Népköztársaság áttörte ezt az elvet (1948. évi magyar-román kiadatási egyezmény 2. cikk. 2) bek., vagy 1953. évi magyar-bolgár polgári és bűnügyi jogsegélyegyezmény 56. cikk).

Bár nem a kiadatásra vonatkozik, de ugyanazt a célt szolgálja a BTK. 133. §. is, amely büntetni rendeli valamennyi szocialista állam ellen elkövetett büntetteket is, saját állampolgár esetén a büntető eljárás átvétele útján.

²³ Szabó Imre: I. m. 195. old.

²⁴ Ehrlich: I. m. 48. old.

²⁵ Sørensen: I. m. 227. old.

mazása szerint ez a módszer a felek általi alkalmazás fényénél (в свете применения) történő értelmezés.²⁶

Ez az értelmezési eljárási mód a belső jogban azért nem alakulhatott ki ebben a formában, mivel ott a jogalkalmazókat köti a törvény, az attól eltérő alkalmazásra nincs lehetőség. Az államok, mint a nemzetközi jog alkalmazói is csak saját akaratukhoz vannak kötve és ezt az akaratot együttesen a gyakorlati végrehajtás során is módosíthatják, sőt annak sincsen akadálya, hogy akár hatályon kívül is helyezzenek egy szerződést, az azonos végrehajtásban jelentkező gyakorlatból kialakult szokásjog útján. Mint értelmezési módszer a gyakorlati végrehajtás vizsgálata igen jelentős, mivel a legjobb bizonyíték arra a célra nézve, amelyet a kérdéses szerződés megkötésével a szerződő felek biztosítani kívántak.

A belső jogszabály tartalmát is érintheti a jogszabályt alkalmazó szervek gyakorlata, ez a tartalom az értelmezés segítségével bizonyos mértékben bővíülhet, vagy szűkülhet, de az eredeti törvényhozói akarral nem kerülhet szembe,²⁷ tehát új jogszabályt nem alkothat. Ha tehát nem is azonos jelentőséggel, de a belső jog is vizsgálja a jogszabály gyakorlati végrehajtásának történetét, anélkül azonban, hogy az ilyen jellegű értelmezési módszert külön módszernek tekintené. Ezen szempont vizsgálata Szabó Imre nézete szerint benne van a történelmi értelmezés fogalmában, amely a régi és az új jog összehasonlítását, az előkészítő anyagnak a figyelembevételét, valamint az adott jogszabály tartalma változásának vizsgálatát jelenti.²⁸ Az a módszer, amit a nemzetközi jogirodalom történeti értelmezés alatt ért, általában szűkebb az említett megoldásnál. Az egyik ilyen szűkítés a már említett gyakorlati végrehajtás figyelembevételének külön módszereként való kiemelésében áll. Ezenkívül egyes szerzők a történeti értelmezésből kiragadva, külön módszerként vizsgálják az előkészítő anyag (travaux préparatoires) figyelembevételével történő értelmezést.²⁹

Mások a nemzetközi szerződés történeti értelmezésének egy tágabb fogalmát adják, mely szerint az magában foglalja azon történeti körülményeknek az elemzését, amelyek között a nemzetközi szerződést megkötötték.³⁰ A nemzetközi szerződés történeti értelmezésének ez a nézetem szerint helyes meghatározása feltétlenül magába foglalja a szerződést előkészítő tárgyalások dokumentumainak, tehát az előkészítő anyagnak a vizsgálatát is, mivel az hozzá tartozik azokhoz a történeti körülményekhez, amelyekben a szerződés létrejött.³¹ Az kétségtelen, hogy ezen dokumentumoknak a figyelembevétele nem egészen olyan módon kell, hogy történjen, mint egy belső törvény előkészületi anyagának vizsgálata esetében. A belső jogban a miniszteri indoklás aránylag biztos tá-

²⁶ Sursalov: I. m. 442. old.

²⁷ Szabó Imre: I. m. 223-224. old.

²⁸ Szabó Imre: I. m. 219, valamint 223. old.

²⁹ Így pl. Ehrlich, Peretyerszkij, Sursalov, bár ez utóbbi megjegyzi, hogy az előkészítő anyag alapján történő értelmezés szoros kapcsolatban van a történeti értelmezéssel. (Sursalov: I. m. 438. old.)

³⁰ Így Liszovszkij: I. m. 253. old. Hasonlóan: Strupp-Schlochauer: Vörterbuch des Völkerrechts. Berlin, 1962. 550. old. és Международное право, под. ред. Ф. И. Кожевникова. Москва, 1957. 217. old.

³¹ Ugyanez a nézete Schwarzenbergernek, aki szerint a nemzetközi szerződés történeti értelmezése „research into the preparatory work and the circumstances in which the treaty was negotiated and concluded” (Schwarzenberger: A manual of International Law. London, 1947. 69. old.)

maszt ad kétség esetén a kérdéses törvény valamely rendelkezésének célja, értelme felől. A nemzetközi szerződést előkészítő anyag, a felek előzetes nyilatkozatai azonban sokszor eltérnek az elkészült szerződés végleges szövegétől, amely rendszerint kölcsönös engedmények alapján jön létre. Ilyen esetben csak azok az anyagok használhatók fel a nemzetközi szerződés értelmezésére, melyek a szerződő felek megegyező értelmezését bizonyítják. Az előkészítő anyag és szerződés közötti eltérés esetén a szerződés szövege az irányadó.³²

Az előkészületi anyag alapján történő értelmezés tehát a történeti értelmezés egyik mozzanata. Ha továbbá elfogadjuk Szabó Imre már említett álláspontját, amely szerint a történeti értelmezés harmadik oldala a jogszabály értelmezése történetének a vizsgálata, úgy világos, hogy a nemzetközi szerződés u. n. gyakorlati értelmezése sem más, mint a történeti értelmezés egyik eleme. A szerződés gyakorlati végrehajtása annak megkötése utáni időben egy hosszabb folyamat alatt történik és ennek vizsgálata az értelmezett szabály változásának, fejlődésének a vizsgálatát jelenti, amely végleges kialakulására hatással van.

Fogalmilag tehát a nemzetközi szerződés történeti értelmezése lényegében ugyanazt jelenti, mint amit a belső jogszabály történeti értelmezése, ha vannak is egyes oldalainál eltérő sajátosságai. Ellenben a régi és az új jog összevetése a nemzetközi szerződés értelmezésénél általában nem vezet célra. Egy függetlenné vált gyarmat vonatkozásában pl. a régi jog lényegileg az őt kizsákmányoló, gyarmattartó hatalom által, a gyarmat nevében is kötött nemzetközi szerződéseket jelenti, és lehet, hogy ezek közül egyeseket az új állam nem is kíván elismerni.

Sajátos nemzetközi jogi értelmezési módszernek tekintik egyesek az un. „teleológikus” értelmezést. A teória fő képviselője Alvarez szerint nem a szöveg szerinti tartalmához kell ragaszkodni — még ha ez világos is —, hanem szelleméhez és a követett cél figyelembevételéhez.

„A gondolatok, amelyeknek uralniok kell egy intézményt vagy egy egyszer már megalkotott szabályt, külön életre kelnek és az új nemzetközi feltételeknek megfelelően fejlődnek, tekintet nélkül azok akarátára, akik létrehozták a törvényt, vagy az egyezményt”.³³ Ezen elmélet szerint tehát a nemzetközi szerződés értelmezésénél figyelmen kívül hagyható a szerződő felek akarata, amely viszont lehetővé teszi értelmezés útján mind a szerződések hatályának egyoldalú megszüntetését, mind pedig azok tartalmának egyoldalú megváltoztatását. Ez az eljárás durván semmibe veszi a szerződést kötő államok szuverenitását és az erősebb imperialista államok érdekében teljes jogbizonytalanságot igyekszik teremteni”.³⁴ Ilyen értelemben vett teleológikus értelmezést a nemzetközi jog nem ismer, elveit nem tette magáévá a Nemzetközi Bíróság sem.³⁵

A „teleológikus értelmezés” kifejezést azonban más értelemben is használják. Így Sørensen ez alatt olyan értelmezési eljárást ért amelyik arra a célra alapozódik, amit a szerződő felek maguk elé tűztek.³⁶ Sursalov szintén külön kategóriaként sorolja fel az értelmezési módszerek között a teleológikus értelmezést, amely alatt a szerződés rendelkezéseinek és cikkeinek azon célok

³² Lauterpacht: Les travaux préparatoires et l'interprétation des traités. Recueil des Cours. Tome 48. 785. old.

³³ Alvarez: Le droit international nouveau. 608. old.

³⁴ Haraszti: A Nemzetközi Bíróság joggyakorlata. 150. old.

³⁵ U. o.

³⁶ Sørensen: I. m. 230. old.

szempontjából való figyelembevételét érti, „amelyek elérését az adott szerződés számításba vette.”³⁷ Nyilvánvaló, hogy ez utóbbi esetekben a „teleológikus” értelmezés egészen mást jelent, mint az Alvarez által használt fogalom, a szerződő felek által kitűzött cél vizsgálata természetesen felhasználható a nemzetközi szerződés értelmezésére. Mint értelmezési eljárás azonban nem jelent külön kategóriát, nem tekinthető valamely sajátos, csak a nemzetközi jogban létező eljárásnak, hanem a belső jog által is ismert logikai értelmezés eleme. A logikai értelmezés szükségképpen vizsgálja a jogalkotó akaratát, ez az akarat pedig mindig egy bizonyos célt is magába foglal.

6. Egy további különbség a belső jog és a nemzetközi szerződés értelmezése között az analógia tekintetében van. Az analógia alkalmazásának az alapja a belső jogban a törvényhozó akaratának vélelmezésén alapszik és „azt a célt szolgálja, hogy a törvény hézagait töltsse ki, vagyis csak akkor lehet helye, ha a törvény hallgat.”³⁸ Világos, hogy analógiát csak a jogot alkalmazó szerv használhat, a jogalkotónak megvan a lehetősége jogalkotással kitölteni a törvény hézagait. A nemzetközi jogot alkalmazó állam egyben jogalkotó is, tehát a nemzetközi jogban analógiáról beszélni csak abban az esetben lehet, amikor a nemzetközi jogot nem állam, hanem valamely, a jogalkotás képességével nem rendelkező szerv, pl. Nemzetközi Bíróság alkalmazza. Ebben az esetben is a bíróság előtt jogalanyként szereplő államoknak lehetőségük van arra, hogy a bíróság által felállított vélelmet az ellenkező bizonyításával megdöntsék, tehát az analógián alapuló bírói döntés csak beleegyezésükkel jöhet létre. Az állam által adott beleegyezés viszont nemcsak a peres fél, hanem a jogalkotó nyilatkozata is. A joghézagot tehát bár bírói kezdeményezésre, de lényegileg a jogalkotók töltik be az analógiát alkalmazó bírói döntés elfogadásával.

A nemzetközi szerződések értelmezése és a belső jog értelmezése tehát ugyanazt az eljárást jelenti, a természetszerűen adódó eltérésekkel. Az eltérő vonások, mint láttuk, lényegileg a nemzetközi jog sajátosságaira vezethetők vissza végső soron: egyrészt arra, hogy a nemzetközi jog több állam akarata, másrészt, hogy a nemzetközi jogban a jogalkotó, a jogalkalmazó, valamint a jogalany ugyanaz, tehát az állam, végül arra, hogy a nemzetközi jogot létrehozó államok különböző államtípusokhoz tartoznak.

II.

A NEMZETKÖZI SZERZŐDÉS ÉRTELMEZÉSÉNEK FOGALMA

A belső jog és a nemzetközi szerződés értelmezésének, mint eljárásnak összehasonlítása után az a kérdés vizsgálendő, hogy mi a nemzetközi szerződés értelmezésének a fogalma, vajon a vizsgált eltérő sajátosságok nem teszik-e alkalmazhatatlanná az értelmezés általános jogi fogalmát a nemzetközi szerződések értelmezésére?

A nemzetközi jogi irodalomban számos értelmezési fogalommal találkozunk. Berber definíciója szerint „egy nemzetközi jogügylet, különösen egy szerződés értelmezése a valódi értelemnek, a tartalomnak, a terjedelemnek, a szerződés jelentőségének a felfedésében, megvilágításában, megmagyarázásában áll,

³⁷ Sursalov: I. m. 421. old.

³⁸ Szabó Imre: I. m. 377. old.

az egyes szavak értelmének megmagyarázásától kezdve az írásjelekig, az egyes szavak helyzetétől az egyes mondatok és szakaszok jelentésén át az egész szerződés értelemösszhangjáig és a szerződésen túlmenően is, de azzal kapcsolatos összefüggésben.”³⁹ Bustamente szerint az értelmezés a szerződés kifejezéseinek, jelentésének és értelmének rendszerint meghatározott tényekre és körülményekre figyelemmel való megállapítását jelenti.⁴⁰ Bülck azt mondja: Egy szerződés értelmezése azt jelenti, hogy értelmét a szóbanforgó esetre nézve közelebbről meghatározzuk. Ezt az értelmet a szerződés szavai, annak szövege tartalmazza. Az értelmezés a szavakban rejlő gondolatok megismerését jelenti. A felek akaratára mint egy objektív szerződés cél az értelmezésre éppen csak annyiban jön figyelembe, amennyiben az a kötelezőleg megállapított szószerinti értelmén keresztül joghatályt szerzett.⁴¹ Kozsevnyikov fogalma szerint „a nemzetközi szerződés értelmezése a szerződés valódi értelmének, tartalmának és a leginkább helyes alkalmazás körülményeinek megállapítását, valamint a szerződés egyes cikkeinek, vagy az egész szerződésnek a nemzetközi viszonyok konkrét körülményeire alkalmazott megmagyarázását jelenti.”⁴²

Végül az értelmezés célját tekintve Ehrlich az értelmezés kifejezés használatát ötféle értelemben tartja lehetségesnek, mivel szerinte az értelmezés jelentheti: azok szándékának feltárását, akik létrehozták a szöveget; egy szöveg értelmének a megkeresését anélkül, hogy keresnénk szerzői valódi akaratát; azoknak a következményeknek a megállapítását, amelyek egy szövegből az egyedi esetre vonatkoznak; egy szabály felállítását egy olyan esetre nézve, mely a szöveg szerzőinek figyelmét elkerülte; végül egy szöveg hatályának megszorítását, vagy kiterjesztését tekintet nélkül akár a szövegre, akár arra a szándékra, amit a szöveg szerzői kifejezni akartak.⁴³

A nemzetközi szerződés értelmezése esetén mindenek előtt egy szöveg értelmének, tartalmának megállapításáról van szó, amit szinte valamennyi meghatározás kiemel. Az értelmezés azonban sohasem öncélú eljárás, azaz egy jogszabály értelmének a megállapítása, mindig feltételez valamilyen célt. Legtöbbször ez a cél a kérdéses jogszabály alkalmazása. A jog alkalmazása szükségszerűen magába foglalja a jog értelmezését.⁴⁴ „A jogalkalmazás jogszabály alkalmazását jelenti egyedi viszonyokra; ahhoz, hogy a jogszabályt alkalmazni lehessen nyilvánvalóan ismerni kell annak tartalmát.”⁴⁵

A nemzetközi jogi irodalomban gyakran hivatkoznak arra a Vatteltől származó szabályra, hogy „nincs megengedve azt értelmezni, aminek nincs szüksége értelmezésre.”⁴⁶ Olyan nemzetközi jogszabály azonban, amelyik nem szorul értelmezésre nincs. Maga az a tény, hogy a jogalkalmazó egy általános szabályt egy egyedi esetre alkalmaz, értelmezést jelent, ugyanis ez az eljárás implicite magában foglalja annak előzetes megállapítását, hogy a kérdéses jogszabály tartalma és hatálya vonatkozik az egyedi esetre.

³⁹ Berber: Lehrbuch des Völkerrechts. München und Berlin, 1960. I. Band. 441-442. old.

⁴⁰ Bustamente: Droit International Public. Tome III. 447. old.

⁴¹ Hartwig Bülck: Vertragsauslegung. (Strupp-Schlochauer: Vörterbuch des Völkerrechts. 547. old.

⁴² Kozsevnyikov: Некоторые вопросы теории и практики международного договора. Szovjeszkoje Goszudarsztvo i Pravo. 1954. 2. szám 74. old.

⁴³ Ehrlich: I. m. 40. old.

⁴⁴ Kelsen: The Law of the United Nations. London, 1951. 960. old.

⁴⁵ Szabó Imre: I. m. 62. old.

⁴⁶ Vattel: Право народов. Moszkva, 1960. 364. old.

A másik eset amikor sor kerülhet egy nemzetközi szerződés értelmezésére, akkor következhet be, ha értelmét tekintve a felek között vita támad. Ezenkívül előfordul, hogy a szerződő felek ilyen vita hiányában is a félreértések elkerülése végett maguk adnak értelmezést az általuk kibocsájtott szabályhoz. Ez utóbbi esetekben is az értelmezés célja tulajdonképpen az, hogy a jogszabály megfelelően és helyesen alkalmazható legyen. Ilyenkor az értelmezés a szerződésnek az alkalmazását, gyakorlati végrehajtását, sőt hatályba lépését is megelőzheti. Az elmondottak szerint tehát a nemzetközi szerződés értelmezése a nemzetközi jogalkalmazás egyik eleme, annak szükségképpen velejárója s ebben sem tér el lényegileg semmiben sem a belső jogértelmezés fogalmától.

A jogalkalmazás és így a jogértelmezés sem nélkülözheti annak vizsgálatát, hogy mi volt a jogalkotó akarata, kívánta-e a jogszabály hatályának kiterjedését a konkrét egyedi esetre, melyre a szabály alkalmazásának szükségessége a gyakorlatban felmerült. A jogalkotó akarata tehát az értelmezésnek bizonyos korlátokat szab, mivel senki sem tulajdoníthat olyat a szerződés alkotóinak, amit nem volt szándékukban mondani.⁴⁷ A nemzetközi szerződés értelmezése esetén is a jogalkotó akarata az, aminek az értelmezésben kifejezésre kell jutnia. Ezt a jogalkotói akaratot gyakran egyszerűen csak „a felek akaratának” nevezik.⁴⁸ Ez mint fentebb már említettem nem vezetne eredményre, mert a felek akarata külön-külön egészen eltérő lehet.

Legvilágosabban Kozsevnyikov mutat erre rá, amikor azt mondja: „A szerződés értelmezésnek feladata a feleknek a szerződéskötés pillanatában fennállott kölcsönös akaratának a megmagyarázása.”⁴⁹ A nemzetközi szerződés értelmezése tehát a nemzetközi jogalkalmazás egyik eleme, célja a jogalkotók együttes akaratának feltárása útján a nemzetközi szerződés tartalmának a megállapítása. Mint fogalom magában foglalja mindazokat az elemeket, amelyek a belső jogértelmezés fogalmának is elemét képezik.

Hátra van még annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy vajon a nemzetközi szerződés értelmezése egyenlő formában alkalmazható-e valamennyi nemzetközi szerződésre? A nemzetközi jogi irodalomban elég széles körben elterjedt az az álláspont, amely különbséget tesz jogforrás jellegű és ügyintéző szerződések között. A nemzetközi jogi irodalom külön kifejezéseket is alkotott ezen kétféle jellegű szerződés megkülönböztetésére.⁵⁰

A szovjet irodalom általában nem tett különbséget jogforrási és ügyintéző szerződések között. Tunkin pl. kijelenti: „minden nemzetközi szerződés normamegállapító jelentőséggel rendelkezik.”⁵¹ Ezzel szemben Liszovszkij különbsé-

⁴⁷ Siorat: Le problème des lacunes en droit international. Paris, 1959. 139. old.

⁴⁸ Pl. Sørensen.

⁴⁹ Kozsevnyikov: I. m. 74. old. Hasonlóan Peretyerszkij: „Толкование любого договора направлено на уяснение общей воли сторон.”

⁵⁰ A német irodalom a „Vereinbarungen” vagy „rechtsetzende Verträge” kifejezéssel jelöli a jogforrási jellegű szerződéseket, szemben az ügyintéző szerződésekkel („rechtsgeschäftliche Verträge”) Még kifejezőbb a francia szóhasználat: „Traité-loi” és traité-contrat”, amely a belső jog legtipikusabb forrására, a törvényre utalva kívánja kifejezésre juttatni a szerződés jogforrási jellegét. (Ugyanúgy az angol „law making-treaty” kifejezés is a jogforrási jellegű szerződés jogot létrehozó voltára utal).

⁵¹ Tunkin: Вопросы теории международного права. Moszkva, 1962. 71. old. Hasonló álláspontot képvisel Kozsevnyikov is. (Международное право, Moszkva. 1957. 245. old.)

Sursalov szerint nem lehet a két szerződéstípus között biztos határt vonni és gyakorlatilag „a szerződések mindkét csoportja jogforrás.”

get tesz „szabályt megállapító” (нормоустановителные) szerződések és ügyintéző szerződések között (договоры-слелки), mely utóbbira példaként az Alaszka eladására vonatkozó 1867. évi szerződést hozza fel.⁵³ Buza László megállapítása szerint a nemzetközi szerződések két típusa között az alábbi különbség állapítható meg: „A jogforrás jellegű szerződések az államok magatartását bizonyos, a jövőben felmerülő ügyekre vonatkozólag szabályozzák s állandó, illetőleg az adott körülmények között mindig megismétlődő azonos magatartást írnak elő. Az ügyintéző szerződések egy már felmerült konkrét eset elintézésére vonatkoznak, s nem jogszabályokat tartalmaznak, csak jogokat és kötelezettségeket statuálnak.”⁵³

A kérdés minket csupán az értelmezés vonatkozásában érdekel, nevezetesen, hogy ilyen szempontból különbséget kell-e tenni az ügyintéző és a jogalkotó szerződések között. Nézetem szerint bizonyos magatartási szabályt minden nemzetközi szerződés tartalmaz, ez a magatartás azonban szólhat egyszeri alkalomra⁵⁴ és szólhat jövőben ismétlődő, tehát elvileg számtalanszor előforduló magatartásokra. A vita nem abban áll, hogy melyik szerződés kötelező és melyik nem,⁵⁵ sőt nem is abban, hogy ügyintéző szerződés tartalmaz-e magatartási szabályt, hanem, hogy mit kell jogszabály alatt érteni, azaz egy egyedi esetre vonatkozó magatartási szabály jogszabály-e, vagy nem? Anélkül, hogy a két szerződés típus közötti ilyen jellegű különbségeket vizsgálat tárgyává tennénk, megállapítható, hogy a nemzetközi szerződésnek mind a két típusa államok közötti akaratmegegyezés, amelyből jogok és kötelezettségek származnak a szerződő felek együttes akaratának megfelelően. Kétségtelen, hogy az ügyintéző szerződés is egy ízben alkalmazást, végrehajtást nyer, amelynek során valódi értelme, rendelkezéseinek hatálya tárgyában vita támadhat. Ilyen vita hiányában is az egyszeri alkalmazás magában foglalja a szerződés értelmét. Ennélfogva a szerződések között az alkalmazandó értelmezési eljárás tekintetében lényeges különbség nincs.⁵⁶

A jövőbeni magatartásokat tartalmazó nemzetközi szerződés elvileg számtalanszor alkalmazásra és ugyanannyiszor értelmezésre is kerülhet. Azonban a gyakorlati alkalmazás rendszerint egy konkrét egyedi esetre való felhasználás kapcsán történik, tehát az általános szabályokat tartalmazó nemzetközi szerződés értelmezése is az alkalmazás során konkrétan jelentkezik. A két szerződéstípus értelmezése tekintetében megvonható különbség legfeljebb abban mutatható ki, hogy az ügyintéző szerződést csak egyszer kell értelmezni, akkor amikor végrehajtják, vagy amikor értelme felől vita támad, általános jellegű értelmezése tehát nem lehetséges.

(Sursalov: I. m. 117. old.) Oppenheim is megállapítja, hogy elvileg minden szerződés jogot állapít meg, mivel magatartási szabályokat ír elő, amelyet a felek mint jogot kötelesek megtartani. (Oppenheim: I. m. 794. old.)

Elveti az ügyintéző és jogalkotó szerződésekre való felosztást Lachs is, hangsúlyozván, hogy minden szerződés jogforrás, akár kétoldalú, akár többoldalú, jogok és kötelezettségek forrása még akkor is, ha a mindennapi élet legegyszerűbb kérdéseit szabályozza is. (Lachs: A többoldalú nemzetközi szerződések. Budapest, 1962. 269. old.)

⁵³ Liszovszkij: I. m. 230. old.

⁵⁴ Buza-Hajdu: Nemzetközi jog. 227. old.

⁵⁴ Lásd Buza idézett meghatározását.

⁵⁵ „Az ügyintéző szerződések a szerződő felekre nézve éppen úgy kötelezők, mint a jogforrás jellegűek” (Buza-Hajdu: I. m. 227. old.)

⁵⁶ Hasonlóan: Guggenheim: Lehrbuch des Völkerrechts. 124. old.

III.

A NEMZETKÖZI SZERZŐDÉS ÉRTELMEZÉSE AZ ÉRTELMEZŐ ALANYOK SZERINT

A hiteles értelmezés fogalma

A nemzetközi szerződés hiteles értelmezésének a vizsgálatánál először meg kell állapítani a nemzetközi szerződés hiteles értelmezésének a fogalmát, másodszor sorra kell venni azokat az alanyokat, akik a nemzetközi szerződést egyáltalában értelmezhetik, végül harmadszor meg kell állapítani, hogy ezen értelmezések közül melyek tekinthetők hitelesnek.

Hiteles (autentikus) értelmezés alatt a belső jogban azt az esetet kell érteni, „amikor valamely jogalkotó szerv az általa kibocsájtott jogszabályokat általános jelleggel értelmezni.”⁵⁷ Az ilyen értelmezési szabály ugyanúgy kötelező, mint „az a jogszabályi forma, amelyben kibocsájtották.”⁵⁸ A belső jogban tehát azt tekintik hiteles értelmezésnek, midőn a jogalkotó az általa kibocsátott jogszabályt szintén jogszabállyal értelmezi.

A nemzetközi jogi irodalomban a hiteles értelmezésnek többféle megfogalmazásával találkozunk. Ehrlich szerint a hiteles értelmezés a szerződésben részes valamennyi fél formális megegyezése ezen szerződés értelmezése tárgyában.⁵⁹ Kelsen szerint a hiteles értelmezésnek két fajtája van: egy általános (general) és egy különös (individual). Álláspontjából kitűnően a jogszabály értelme megállapítható a törvényhozó aktusa alapján, mely kötelező minden jogalkalmazó szervre (általános értelmezés) de a jogszabály értelmét megállapíthatja a szabályt a konkrét esetre alkalmazható szerv is (különös értelmezés). Nézete szerint „a hiteles értelmezés jogot teremtő aktus akár általános, akár különös.”⁶⁰ Az autentikus értelmezés célja nem az, hogy az értelmezett jogszabály valódi értelmét meghatározza, hanem, hogy „a jogszabály különböző logikai szempontból egyaránt lehetséges értelmeinek egyikét kötelezővé tegye.” Kelsen felfogásában a jogalkalmazói és jogszabályi értelmezés egységként jelentkezik, nézete szerint a bírói vagy államigazgatási szervek határozata is jogot teremt, mivel az általuk alkalmazott általános szabály — amelyik különböző értelemmel jelentkezik — a konkrét esetre alkalmazva, csak ezen értelem egyikének felelhet meg és ki kell zárnia a többit. Felfogása szerint az értelmezés mint jogi funkció csak autentikus értelmezés lehet.⁶¹

Némiképp hasonló nézetet képvisel Sursalov is, aki azt mondja, hogy általánosan kötelező értelmezést adhat néha a nemzetközi bíróság is, de csak a szerződést megkötő illetékes államok beleegyezésével, egyébként a nemzetközi jogban a nemzetközi szerződések leghitelesebb értelmezői (наиболее авторитетными толкователями) maguk a szerződő államok.⁶² Ebből az álláspontból az tűnik ki, mint ha a hiteles értelmezésnek különböző fokozatai lennének és a Nemzetközi Bíróság által adott értelmezés valamiféle alacsonyabb fokú hiteles értelmezésnek felelne meg. Kozsevnyikov viszont hangsúlyozza, hogy a nemzetközi életben nincs szerv,

⁵⁷ Szabó Imre I. m. 486. old.

⁵⁸ Szabó Imre: I. m. 487. old.

⁵⁹ Ehrlich: I. m. 36. old. Hasonlóan: Verdross: I. m. 114. old.

⁶⁰ Kelsen: The Law of the United Nations. Preface XV.

⁶¹ U. o.

⁶² Sursalov: I. m. 447.

amelyiknek joga lenne kötelezően értelmezni a nemzetközi szerződéseket, a Nemzetközi Bíróság értelmezése a jogi vitákban csak a felekre és a konkrét ügyre nézve kötelező.⁶³ Hiteles értelmezésnek Peretyerszkij is csak a szerződő felek megegyezése útján és az általuk végzett értelmezést tekinti.⁶⁴ Oppenheim pedig egyenesen csak azt az értelmezést tekinti hitelesnek, amelyet a szerződő felek egy kiegészítő szerződésbe foglalnak.⁶⁵ Ez utóbbi felfogás a hiteles értelmezést lényegében a legális értelmezéssel azonosítja.

Az eddigi álláspontokból világosan kitűnik, hogy 1. a nemzetközi szerződés hiteles értelmezésének nincs egységes, általánosan elfogadott fogalma, 2. általánosan elfogadott viszont az, hogy a szerződő felek kölcsönös megegyezésével eszközölt értelmezést hiteles értelmezésnek kell tekinteni.

Ha a hiteles értelmezést egyszerűen úgy fogadjuk fel, hogy minden értelmezés hiteles, amelyik kötelező,⁶⁶ úgy minden olyan értelmezést, amelyet nem a jogtudomány végez, hanem állami szervektől ered, hiteles értelmezésnek kellene tekinteni. A helyzet tényleg az, hogy a doktrinális értelmezést leszámítva minden más értelmezés valakire, valamilyen formában kötelező. Csakhogy a kötelezettek köre, a kötelezettség mértéke és jellege jelentősen különbözhet egymástól. Így pl. a nemzetközi jogban végső-soron egy állam is részben jogalkotó, mondhatni a jogalkotó egyik fele, két állam együttesen azonban feltétlenül az. A közöttük létrejött nemzetközi szerződésekről adott együttes értelmezésük ezen szerződés hiteles értelmezése, míg egy olyan nemzetközi szerződés tárgyában adott közös értelmezésük, amelynek még más államok is részesei nem olyan értékű, mintha azt a szerződő felek valamennyien, együttesen adták volna. Az ilyen értelmezésnek is lehet azonban általánosan kötelező jellege olyan értelemben, hogy nemcsak egyedi esetre szól. Viszont a kötelezettek köre lényegesen szűkebb, mintha az értelmezést valamennyi szerződő fél együttesen adta volna. Ha továbbá figyelembe vesszük, hogy a nemzetközi szervezeteknek joguk van saját alapszabályukat értelmezni,⁶⁷ holott ezek a szervezetek nem jogalkotók, úgy világos, hogy a hiteles értelmezés kérdése a nemzetközi jogban nem dönthető el anélkül, hogy megnézzük a nemzetközi szerződés értelmezésének logikailag lehetséges eseteit az értelmező alanyok szerint csoportosítva. Minthogy a tudomány által végzett értelmezést leszámítva az összes többi lehetőség közvetlenül vagy közvetve az államhoz kapcsolódik, szűkebb vagy tágabb körben valakire kötelező, ezért az ilyen értelmezésnek elnevezésére a hivatalos értelmezés kifejezés látszik célszerűnek.

A hivatalos értelmezést végezhetik: 1. az államok, 2. az államok által megbízott szervek, végül 3. a nemzetközi szervezetek saját alapokmányukat illetően.

Az állam által végzett értelmezés lehetséges esetei:

A) *Kétoldalu szerződésnél az értelmező lehet:*

a) az egyik fél (egyoldalú értelmezés) és b) a felek együttesen.

B) *Többoldalu szerződésnél az értelmező lehet:*

⁶³ Kozsevnyikov: I. m. 74. old.

⁶⁴ Peretyerszkij: I. m. 50-51. old.

⁶⁵ Oppenheim: I. m. 857. old.

⁶⁶ Kelsen: *Theorie du Droit International Public*. 136. old.

⁶⁷ Kozsevnyikov: I. m. 74. old.

a) a szerződésben részes államok egyike (egyoldalú értelmezés), b) több szerződő fél együtt (partikuláris értelmezés) és végül c) valamennyi szerződő fél együttesen .

Ezek az értelmezések történhetnek egyoldalú értelmezés esetén:

1. Az állam valamely szerve (pl. bírósága) részéről, vagy belső jogszabály útján (befelé szóló értelmezés).
2. Az állam hivatalos nyilatkozata útján (a többi fél felé címzett értelmezés)

Valamennyi szerződő fél által végzett értelmezés esetén:

1. Az értelmezést vagy maga az értelmezett szerződés, vagy
2. egy utólag létrejött formális megegyezés (jegyzőkönyv, kiegészítő szerződés) tartalmazza, vagy pedig
3. az értelmezés a szerződő felek azonos gyakorlati végrehajtásában, formális megegyezéssel kívül történik.

Abban az esetben, ha a szerződést nem valamennyi fél, hanem csak a szerződésben részes néhány állam végzi, az értelmezés történhet egyrészt külön akarátmegegyezéssel, másrészt azonos teljesítéssel.

Az államok által értelmezéssel megbízott szerv lehet:

a) valamely nemzetközi bíróság, b) nemzetközi szervezet valamely szerve, vagy c) egyéb speciális nemzetközi szerv.

Végül külön kategóriát képez az az eset, amikor egy nemzetközi szervezet értelmezi saját alapszabályát.

1. Az állam által végzett értelmezés

Egyoldalú belső értelmezés

A nemzetközi szerződés végrehajtása rendszerint a szerződő felek együttes cselekvését tételezi fel. Nem ritka az az eset azonban, midőn az alkalmazás az egyes szerződő felek külön tényeként jelentkezik. Mindig ez a helyzet akkor, ha a nemzetközi szerződésben vállalt valamely kötelezettség csak az állam belső tevékenységére vonatkozik, pl. ha az állam valamely bűncselekmény üldözésére vállal nemzetközi kötelezettséget. De egyéb esetekben is nehéz elképzelni, hogy a nemzetközi szerződés ne váltson ki értelmezési aktusokat az állam egyik-másik szerve részéről, amelyek végrehajtják a szerződést.⁶⁸ A nemzetközi szerződés — a szerződő felek egyikének valamelyik szerve által a belső végrehajtás során végzett — értelmezése különféle jellegű lehet. Amennyiben a nemzetközi szerződést becikkelyezik és ezáltal része lesz a belső jognak is, úgy lehetőség nyílik arra, hogy az ilyen szerződést a végrehajtásra illetékes belső állami szervek alkalmazzák. Rendszerint azonban a becikkelyezett nemzetközi szerződés végrehajtásának módjáról belső jogszabály is intézkedik, amelyik a szerződés egyes rendelkezéseit éppen annak gyakorlati végrehajtása céljából értelmezheti is. Ez a belső jogszabály által végzett értelmezés, mint a jogalkotó aktusa, hiteles lesz az illető állam szerveire nézve, de nem tekinthető a nemzetközi szerződés hiteles értelmezésének. Bár az értelmezés tárgya ebben az

⁶⁸ Peretyerszkij: I. m. 38. old.

esetben is egy nemzetközi szerződés tartalmának a megállapítása, de az értelmezés kötelező jellege nem nemzetközi jogalanyokra vonatkozik, azokra nézve kötelezettséget nem állapíthat meg. Ha a nemzetközi szerződés a becikkelyezés útján belső joggá alakult át, értelmezése ebben az esetben egy belső törvény értelmezését jelenti azzal a megszorítással, hogy az állam mint jogalkotó, az ilyen jogszabály értelmezésében korlátok közé van szorítva. Az általa adott belső értelmezésnek ugyanis figyelembe kell vennie azt az értelmet, amelyet a szerződő felek együttesen a kérdéses nemzetközi szerződésnek adtak. A nemzetközi szerződésnek belső jogszabállyal való értelmezése kifejezetten befelől szól, amit világosan bizonyít az a forma, amelyikben az értelmezés létrejön. A törvény ugyanis mindig az állami szervekre és állampolgárookra megállapított, mintegy nekik címzett magatartási szabályokat tartalmaz. Ha az állam akaratát a többi állammal kívánja közölni, úgy azt nem belső törvény, hanem jegyzék, nyilatkozat stb. formájában teszi. A belső jogszabállyal végzett értelmezésnek bizonyos nemzetközi jogi kihatásai is vannak, minthogy egy nemzetközi szerződésből folyó kötelezettség végrehajtásával kapcsolatosak. Míg egy bármely más belső jogszabály létrehozása és értelmezése az állam kizárólagos belügye, a nemzetközi szerződés belső végrehajtása és értelmezése a többi szerződő félre nem közömbös, mivel a belső jogalkotás ebben az esetben egyszersmind egy nemzetközi jogi kötelezettség teljesítését is jelenti. Ennélfogva a belső jogszabállyal végzett értelmezés nem lehet ellentétes az elvállalt nemzetközi jogi kötelezettséggel.⁶⁹

Az elmondottak szerint az állam bírósága előtt is felmerülhet olyan ügy, amelynek eldöntésére a bírónak nemzetközi szerződést kell alkalmaznia, amely elkerülhetetlenül felveti ezen szerződés értelmezését.⁷⁰ Arra, hogy az egyes államokban milyen esetekben illetékesek a bíróságok egy nemzetközi szerződés értelmezésére, az illető állam belső joga az irányadó. Általában azokban az országokban van erre a bíróságoknak joguk, ahol a nemzetközi szerződéseket a belső jog alkotó részének tekintik.⁷¹ Ez a helyzet pl. az Egyesült Államokban.⁷² A francia igazságszolgáltatás gyakorlata ellenben csak abban az esetben ismeri el a bíróság jogát a nemzetközi szerződés értelmezésére, ha az „magánérdeket” érintett, egyéb esetekben át kellett engedniök az illetékes hatóságoknak.⁷³ Az angol bíróságoknak is illetékessége van az angol belső jog részévé vált szerződések értelmezésére.⁷⁴

Az egyes államok bírósága által adott és valamely nemzetközi szerződésre vonatkozó értelmezés szintén egyoldalú belső értelmezés, a többi szerződő félre semmiféle kötelező erővel nem bír és a belső jog jogalkalmazói értelmezésének egy sajátos esetét képezi.

⁶⁹ Ehrlich: I. m. 9. old.

⁷⁰ Peretyerszkij: I. m. 48. old.

⁷¹ Sursalov: I. m. 451. old.

⁷² Az USA. alkotmányának VI. cikke ugyanis kimondja: „... and all Treaties made, or which shall be made, under the Authority of the United States, shall be the supreme Law of the Land; and the Judges in every State shall be bound thereby...”

⁷³ Mestre: Les traités et le droit interne. Recueil des Cours. Tome 38. 293. old.

⁷⁴ Lásd: Mc Nair L' application l'interprétation des traités d'après le jurisprudence britannique. Recueil des Cours. Tome 43.

Az egyik szerződő fél által adott értelmezés irányulhat a másik, illetve a többi szerződő fél felé is, minden államnak megvan az a joga, hogy közölje a többi állammal, hogy milyen értelemben vélekedik erről, vagy arról a nemzetközi szerződésről.⁷⁵ Az állam ezt megteheti a szerződés megkötése után egy nyilatkozatban, vagy egy jegyzékben, tehát akkor, amikor a szerződés gyakorlati végrehajtása során értelmezi azt, de megteheti már az aláírás idején tett és a szerződéshez csatolt nyilatkozatában is. A szerződés alkalmazása során egy egyoldalú, a többi állam felé intézett nyilatkozat nem lehet kötelező a többi félre, azoknak joguk van ellenvetésüket is kifejezni az egyoldalú értelmezéssel szemben. Kérdés az, hogy ha a többi szerződő fél nem tett az egyoldalú értelmezéssel szemben semmiféle ellenvetést, mi lesz az ilyen értelmezésnek a jogi jellege? Monaco ezzel kapcsolatban azt mondja: „Ha egy norma jelentése kétértelmű és a szerződő felek egyike ezen normának az alkalmazására adódó első alkalommal kijelenti, hogy melyik értelmet kívánja annak tulajdonítani, a másik, vagy a többi fél, amikor úgy adódik, hogy újból alkalmazni kell a szabályt, nem adhat egy eltérő értelmezést.”⁷⁶ Ezen teória szerint egy bizonyos esetben az egyoldalú értelmezés a többi szerződő félre általánosan kötelező lenne, mivel azt egy a jövőben felmerülő esetre nézve is el kellene fogadniuk. Kérdéses azonban, hogy ilyen esetben a hallgatás a többi állam részéről beleegyezést jelent-e? Mint Peretyerszkij megjegyzi, az hogy a hallgatás beleegyezést jelent, még a polgári jogban is vitás, méginkább ez a helyzet az államok közötti viszonyokra alkalmazva.⁷⁷ S valóban, ha megnézzük a nemzetközi gyakorlatot, a nyilatkozattól való tartózkodás nem minősül beleegyezésnek, (pl. a szavazástól való tartózkodás az ENSZ-ben). Az egyoldalú nyilatkozat tehát nem tekinthető hiteles értelmezésnek még akkor sem, ha a többi szerződő fél nem is tiltakozott ellene. Ha azonban a többi szerződő fél olyan nyilatkozatot tett, hogy az egyoldalú értelmezéssel maga is egyetért, úgy a kérdéses értelmezés hiteles lesz, nem mint egyoldalú, hanem mint az egyik szerződő fél által kezdeményezett közös értelmezés. Az egyoldalú értelmezésnek némiképpen más jellege van, ha azt az állam a szerződés megkötésekor teszi és szövegét a többi állam hozzájárulásával a szerződéshez mellékelik. Az ilyen nyilatkozat vonatkozhat a szerződés valamely konkrét rendelkezésére is, amelynek olyan értelmet ad, hogy alkalmazása lehetetlenné válik, vagy értelme módosul. Így az Amerikai Egyesült Államok a Délkelet-ázsiai szerződés (SEATO) aláírásakor a következő nyilatkozatot tette, amelyet a szerződéshez csatoltak: „Az Egyesült Államok jelen szerződést azzal a kijelentéssel írja alá, hogy a támadás és a fegyveres erők kihatásainak általa történt elismerése és a 4. cikk 1. pontjában arra történő hivatkozáshoz adott beleegyezése csak kommunista támadás esetére vonatkozik; de megerősíti, hogy más jellegű támadás vagy fegyveres erők esetében a 4. cikk 2. pontja szerinti tanácskozásokat fog folytatni.” Az idézett aláírási nyilatkozat a szerződés 4. cikkét⁷⁸ megszorítóan értelmezi, a „kommu-

⁷⁵ Peretyerszkij: I. m. 40. old.

⁷⁶ Monaco: Manuale di diritto internazionale pubblico e privato. Torino, 1949. 317. old.

⁷⁷ Peretyerszkij: I. m. 42. old.

⁷⁸ A hivatkozott 4. cikk szövege a következő: 1. Mindegyik fél elismeri, hogy a Szerződés övezetében bármelyikük ellen vagy a Felek által egyhangú egyetértéssel megnevezett minden állam vagy terület ellen irányuló fegyveres támadás saját bé-

nista támadás" kifejezés az Egyesült Államok kötelezettségét arra az esetre kívánja korlátozni, ha valamely szocialista állammal, vagy nemzeti felkelő mozgalommal szembeni fegyveres fellépésről van szó.

A kérdés az, hogy mi a jogi jellege a szerződéshez csatolt egyoldalú értelmezésnek? Ha ez az értelmezés a szerződés valamely cikkének alkalmazását lehetetlenné teszi, illetve módosítja, úgy tulajdonképpen fenntartásnak kell tekinteni. Fenntartásnak minősül ugyanis „a fenntartást tevő államnak a többoldalú nemzetközi szerződés aláírása, megerősítése vagy az ahhoz való csatlakozás alkalmával tett olyan alakszerű nyilatkozata, amelyet annak érdekében tesz, hogy lehetőséget nyerjen a szerződésben való részvételre olyan módon, hogy őt a szerződéses kötelezettségek a szerződés egy, vagy több rendelkezésének kizárása, vagy módosítása (megszorítása) útján, az általános szabályozástól eltérően terheljék.”⁷⁹ Lachs ezzel kapcsolatban azt mondja: „A fenntartások meg is változtathatják a szerződés tartalmát, vagy a szerződésnek különleges értelmezést adhatnak.”⁸⁰

A fenntartások kérdése minket csak abban a vonatkozásban érdekel, hogy mi a jellege az abban foglalt egyoldalú értelmezésnek? Tekintve, hogy az egyoldalú értelmezést az állam a szerződés megkötésének idején tette, amikor az összes többi résztvevő államnak lehetősége volt ezzel ellentétes nézetét kifejteni, továbbá, hogy a többi résztvevő a mellékelt egyoldalú nyilatkozattal egyetemben aláírta a nemzetközi szerződést, így már sokkal több alap van arra a feltevésre, hogy a többi állam az egyoldalú nyilatkozatot tudomásul vette és így alappal képviselhető az az álláspont, hogy „a szerződés a fenntartással módosított formájában hatályosul a fenntartást tevő és minden olyan szerződő fél között, amely nem tett olyan kifejezett nyilatkozatot, hogy a fenntartás következtében nem kíván a fenntartást tevő állammal szerződéses viszonyba lépni.”⁸¹ Ha a nemzetközi szerződés hatályba lép a nyilatkozatot tevő, tehát fenntartással élő állam és a többi állam között, kétségtelen, hogy csak a fenntartással módosított:

kéjét és saját biztonságát veszélyezteti, és kötelezi magát, hogy ilyen esetben a közös veszély ellen, saját alkotmányos szabályainak megfelelően fellép. A jelen pont alapján foganatosított intézkedéseket haladéktalanul az Egyesült Nemzetek Bizottsági Tanácsának tudomására kell hozni.

2. Ha valamelyik Fél véleménye szerint a szerződési övezet bármely felének vagy bármely, a jelen cikk. 1. pontjában foglalt rendelkezések hatálya alá tartozó államnak vagy területnek sérthetetlenségét vagy területi épségét az adott időben más, mint fegyveres támadás, avagy bármely egyéb olyan körülmény vagy helyzet fenyegeti, amely az övezet békéjét veszélyeztetheti, a Felek haladéktalanul tanácskoznii fognak egymással, hogy a közös védelem érdekében foganatosítandó rendszabályok tekintetében megállapodjanak.

3. A jelen cikk. 1. pontja szerint egyhangú egyetértéssel megnevezett állam területén vagy az ugyanily módon megnevezett területen bármilyen fellépés csak az érdekeltektől kormány felhívására vagy hozzájárulásával történhet.

⁷⁹ Bokorné, Dr. Szegő Hanna: A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások. Budapest, 1961. 140. old. Hasonló meghatározást ad Guggenheim is: „Der Vorbehalt ist die von einem Vertragsteilnehmer abgegebene Erklärung, durch die er von einer vertraglichen Verpflichtung ausgenommen sein will oder durch die er ihr einem von ihm bestimmten Inhalt gibt, der von dem im Vertrag vorgesehenen abweicht.” (Guggenheim: I. m. 76-77. old.)

⁸⁰ Lachs: I. m. 132. old.

⁸¹ Bokorné: I. m. 127. old. Az idézett felfogás a fenntartások szabadságának elvéből indul ki, amit az államok gyakorlata nem követett egyértelműleg, de számos olyan nemzetközi egyezmény van, amelyeknél nem kívánták meg fenntartás esetén a többi állam hozzájárulását. (Lásd bővebben Lachs: I. m. különösen 140-141. old.)

formában léphet hatályba. Mivel az egyoldalú értelmezési nyilatkozatnak a szerződéshez csatolása nem történhet meg a többi állam akarata ellenére — annak valamiféle, kifejezett, vagy hallgatolagos elfogadása szükséges — így jellegét tekintve nem más, mint az egyik fél által ajánlott és a többi által elfogadott értelmezés. Hatálya azonban csak a fenntartást tevő állam és az azt elfogadó többi fél vonatkozásában van, a fenntartást nem tevő államok egymás közötti viszonyában ez az értelmezés semmiféle jelentőséggel nem rendelkezik.

Ha a fenntartásban levő értelmezésre a többi szerződő fél egyike-másika kifogást tett az egyoldalú nyilatkozatban foglalt értelmezés joghatálya a fenntartás szabályainak megfelelően⁸² egész érdekesen alakul. Hiteles értelmezésnek minősül a nyilatkozatot tevő és azt elfogadó államok egymás közötti viszonyában. Nem rendelkezik semmiféle joghatással a kifogást nem tevő államok egymás közötti viszonyában. Ugyanez lesz a helyzet a kifogást nem tevő és a kifogást tett államok közötti viszonyban, valamint a nyilatkozat ellen kifogást emelő államok egymás közötti viszonyában. Mivel a szerződés nem lép életben a fenntartást tevő állam és azon államok között, akik a fenntartás ellen kifogást emeltek, így ebben a relációban a fenntartásban foglalt értelmezésnek szintén nincs semmiféle jelentősége.

Kétoldalú szerződéshez értelmezést tartalmazó egyoldalú nyilatkozat nem csatolható, az ahhoz csatolt bármiféle nyilatkozat csak kétoldalú nyilatkozat lehet.

Előfordulhat, hogy a szerződéshez csatolt nyilatkozat, amelyik a szerződés egy vagy több cikkének értelmezését tartalmazza, nem minősül fenntartásnak, nem zárja ki a szerződés egyetlen cikkének az alkalmazását sem és nem is módosítja a szerződés értelmét. Ez a helyzet, ha pl. az állam egyoldalú nyilatkozatával a szöveg két lehetséges értelme közül az egyiket kívánja érvényesnek nyilvánítani. Az ilyen értelmezés joghatálya is csak a nyilatkozatot tevő és az olyan államok egymás közötti viszonyára terjed ki, melyek nem tettek kifogást a nyilatkozat ellen.

A szerződésben résztvevő összes felek által végzett értelmezés

Ez az értelmezési forma közelíti meg leginkább a hiteles jogértelmezés általános fogalmát, ugyanis az ilyen értelmezés valamennyi félre és általános jelleggel kötelező.⁸³ Nem kötelező azonban a nemzetközi jogalanyok mindegyikére. Valamennyi jogalanyra kötelező értelmezés csak a belső jogban képzelhető el. A nemzetközi jogalanyok összességére kötelező, hiteles értelmezés csak olyan nemzetközi szerződés esetén képzelhető el, amelyiknek a Föld valamennyi állama tagja, és ha az értelmezést ezen államok együttesen adták a nemzetközi szerződésnek. Hogy egy adott, többoldalú nemzetközi szerződés értelmezése az abban részt nem vevő államokra nem kötelező, az világosan kiderül abból is,

⁸² Lásd. Bokorné: I. m. 127. old.

⁸³ Ezt hangsúlyozza a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye is „les États parties à la Convention ayant seuls le droit de l'interpréter”. C. I. J. Recueil, 1951. 19. old. Ugyanezt juttatta kifejezésre a Bíróság elődje az Állandó Nemzetközi Bíróság: „Le droit d'interpréter authentiquement une règle juridique appartient à celui-la seul qui a le pouvoir de la modifier ou de la supprimer”) C. P. J. I. Série B. no. 8. 37. old.)

hogy fenntartás — amely mint láttuk tartalmazhat értelmezést is — a szerződéshez való utólagos csatlakozás idején is tehető.⁸⁴ Az egyébként bizonyítást sem érdemel, hogy a szerződésen kívülálló államokra, ha nem kötelező a szerződés, nem kötelező annak semmiféle értelmezése sem.

A szerződő felek által végzett értelmezés formái

a) A szerződő felek által végzett értelmezés egyik esete, amikor a szerződés értelmezésére vonatkozó akaratmegegyezés is magában a kérdéses szerződésben nyer irásbafoglalást. A szerződésben foglalt értelmezés mellett lehetnek olyan rendelkezések is, amelyek nem a szerződés egyes konkrét rendelkezéseinek értelmét határozzák meg, hanem az értelmezés általános szempontjait írják elő, pl. bizonyos tilalmat állítanak fel, mely a kérdéses szerződés értelmezésénél irányadó. Ilyen tilalmat állapít meg pl. az ENSZ. Alapokmányának 80. cikke, amelyiknek 1. pontja kimondja: „Etekintve a gyámságra vonatkozólag a 77., 79., és 81. cikkeknek megfelelően létrejött és egyes területeket a gyámsági rendszer alá helyező — külön megállapodások esetleges rendelkezéseitől, mindaddig, amíg az ilyen megállapodások létre nem jönnek, ennek a fejezetnek egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy bármely módon akár közvetlenül, akár közvetve megváltoztatja valamely állam, vagy valamely nép jogát vagy valamely olyan hatályban levő nemzetközi okmány rendelkezéseit, amelyben a Szervezet tagjai részesek lehetnek.”

A szerződő felek által adott értelmezés lehet továbbá a szerződés mellékletében foglalva. A párizsi magyar békeszerződés II. számú melléklete pl. ilyen értelmezési szabályokat tartalmaz, melyek a szerződésben szereplő „katonai kiképzés” és „légi kiképzés” kifejezéseket értelmezik. Mindkét esetben az értelmezés a szerződés részét képezi, azzal egyenértékű jogszabály, mely a szerződés jövőbeni értelmezésére vonatkozik.

b) Gyakori az az eset is, amikor ilyen, az értelmezésre vonatkozó szabályokat a nemzetközi szerződés nem tartalmaz és a hiteles értelmezés szükségessége csak a megkötés után, a gyakorlati alkalmazás, vagy vita következtében merül fel. Ekkor az államok diplomáciai úton kezdeményezett tárgyalásai alapján, utólag is létrejöhet megegyezés a vitatott szerződés értelmezése tekintetében. Az ilyen módon létrejött, s az értelmezésre vonatkozó megállapodás történhet külön nemzetközi szerződés formájában, vagy a felek közös nyilatkozata útján, vagy az eredeti szerződéshez utólag csatolt melléklet alakjában. Ez az értelmezés szintén hiteles értelmezésnek minősül. Mint hiteles értelmezés, az utólag létrejött ilyen értelmezés visszaható erejű, mivel azt az értelmet állapítja meg, mellyel az értelmezett szerződés megkötése pillanatában rendelkezett. A nemzetközi szerződés nem rendelkezhet kétféle értelemmel.⁸⁵ Ha nem volna az utólag tett hivatalos értelmezésnek visszaható ereje, úgy elképzelhető lenne, hogy a szerződés másféle értelemmel rendelkezne a megkötéstől az értelmezésig, mint annak megtörténte után. Ennek a tételnek látszólag ellentmond az a tény, hogy a felek az utólagos értelmezésnél elvileg abban is meg-

⁸⁴ Lásd. Bokorné idézett mű, továbbá Lachs: I. m. 134, valamint Durgyenevszkij К вопросу об оговорках в международных договорах. Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo. 1956. 4. szám. 97. old.

⁸⁵ Peretyerszkij: I. m. 55. old.

állapodhatnak, hogy az egész szerződésnek, vagy annak egyes rendelkezéseinek a jövőben más értelmet kívánnak adni, mint amilyennel a megkötés pillanatában rendelkezett. Erre tényleg megvan a lehetőség és ebben az esetben csakugyan kétféle értelemről van szó. Ez a kétféle értelem azonban már nem ugyanarra a szerződésre vonatkozik, mivel az eltérő új értelem autentikus rögzítése tulajdonképpen a szerződés revízióját jelenti. Az „új értelem” ugyanis nem a régi, hanem a revízió által létrehozott új szerződés értelmét rögzíti.

c) A nemzetközi szerződésnek a felek által adott értelmezése nem mindig alapszik a szerződő felek kifejezett akaratmegegyezésén. Az a mód, ahogyan az állam a nemzetközi szerződést végrehajtja, tulajdonképpen szintén a szerződés egy bizonyos értelmezését jelenti, illetve tételezi fel. Ha ez a gyakorlati végrehajtás valamennyi szerződő fél vonatkozásában azonos, úgy valamennyi fél által adott értelmezésről van szó. Ezt az értelmezési formát nevezik, mint már említettem, gyakorlati értelmezésnek. A felek általi gyakorlati végrehajtás kétségkívül támpont a szerződés értelmének a megállapítására, ezért a nemzetközi bíróságok is hivatkoztak ilyen szempontokra.⁸⁶ A kérdés az, hogy mi a jellege a hitelesség szempontjából az ilyen értelmezésnek? Az azonos, kölcsönös gyakorlat egy szerződés végrehajtása tárgyában a szokással mutat rokon vonásokat. A szokásjogot pedig éppen a szokás hozza létre, mely egy szokásos, vagy rendszeres magatartásnak hosszú időn keresztül való gyakorlása.⁸¹ A gyakorlati értelmezés jellegének megítélése attól függ, hogy lehet-e gyakorlati végrehajtást szokásjogi szabálynak tekinteni, vagy nem. Ha szokásjogi szabály lenne, úgy kétségtelenül hiteles értelmezésnek kellene tekinteni, mivel a nemzetközi jogban a szokásjog egyenértékű jogforrás a nemzetközi szerződéssel. A szokásjog kialakulásához egy bizonyos időnek kell eltelnie, csak azután lehet a szokásból szokásjog. Ez az idő mennyiségileg pontosan nem határozható meg ugyan, de mindenesetre hosszabb időt vesz igénybe, mint amennyi ideig a szerződések túlnyomó többsége hatályban szokott lenni és ennél fogva alkalmazására sor kerülhet. Másrészt a szokásjog kialakulásának a kérdése csak akkor vethető fel, ha ez az azonos gyakorlat eltér a szerződés rendelkezéseitől. Ha ennek megfelelő végrehajtást jelent, úgy akármilyen hosszú idő eltelte után sem fog szokásjoggá alakulni, mivel alkalmazásnak más alapja van, egy nemzetközi szerződés rendelkezései.

Pusztán az a tény, hogy néhány esetben a szerződést a felek egyöntetűen alkalmazták, nem alapozhat meg jogi kötelezettséget. Az azonos és kölcsönös alkalmazás állhat pl. abban is, hogy a szerződő felek egymásnak nagyobb kedvezményeket biztosítanak, mint amelyre a szerződésből kifolyólag eredetileg kötelezve voltak. Az ilyen magatartás alapja általában az államok közötti szívélyes baráti viszony, amely idővel pl. a politikai helyzet megváltozásával megromolhat. Ez a különleges kedvezmény megszűnését is eredményezheti. A

⁸⁶ Így az Állandó Nemzetközi Bíróság a mezőgazdaságban dolgozók munkafeltételeivel kapcsolatos tanácsadó véleményében megállapította: „Si une équivoque avait existé, la Cour, en vue d'arriver à établir les sens véritable du texte, aurait pu examiner la manière, dont le Traité a été appliqué.” (Idézi Francqueville: L'oeuvre de la Cour Permanente de Justice Internationale. Paris. 1928. 692. old.) A felek utólagos magatartására hivatkozott a Nemzetközi Bíróság is a Korfu-szoros ügyben, amikor megállapította: „Il ressort de l'attitude ultérieure des Parties que leur intention, lorsqu'elles ont conclu le compromis, n'était pas d'empêcher la Cour de fixer le montant de l'indemnité.” (C. I. J. Recueil 1949. 25. old.)

⁸⁷ Kelsen: Theorie du Droit International Public. 122-123. old.

szerződés természetesen továbbra is kötelező marad, de az előző gyakorlat folytatására, megállapítható szokásjog hiányában nincs jogi kötelezettség.

A gyakorlati értelmezés államok közötti hallgatólagos akaratmegegyezésnek tekinthető (ha ilyen értelmezés nem következik magából a szerződés rendelkezéseiből, amely kifejezett akaratmegegyezés) és mint ilyen igen közel áll a hiteles értelmezéshez. Nézetem szerint az értelmezésnek ez az esete a *vélelmezett hiteles értelmezés* kategóriáját képezi és az ellenkező bizonyítás hiányában az azonos gyakorlati végrehajtásból arra lehet következtetni, hogy a felek akarata a végrehajtásnak megfelelő jogviszony létrehozására irányult.

A szerződő felek egy része által adott értelmezés

Többoldalú nemzetközi szerződésnél előfordulhat, hogy az értelmezést ugyan több állam együttesen adja, de abban nem vesz részt a szerződésben részes valamennyi fél, csupán a szerződő felek egy része. Az értelmezés ezen formáját szokás partikuláris, vagy különös értelmezésnek nevezni.⁸⁸ Ez az értelmezés különféle formában történhet. Jelenkezhet a szerződéshez fűzött azonos fenntartásban. Ebben az esetben az értelmezés a fenntartást tevő államok egymás közötti viszonyában hiteles lesz, mivel az azonos fenntartás megtétele az értelmezés tekintetében történt kifejezett akaratmegegyezés bizonyítéka.

A partikuláris értelmezés a kifogást nem tevő államok viszonylatában is jogi jelentőséggel bír, mivel a fenntartás tudomásulvétele azt jelenti, hogy nem követelhetnek a fenntartással ellentétes értelmet a szerződés érintett rendelkezéseinek a fenntartást tevő államokkal szembeni viszonyukban. Az ilyen kétségtelen ritka esetben képviselhető egy olyan felfogás is, hogy az azonos fenntartást tevő államok között lényegileg új szerződés jött létre, egy az eredetinel kisebb létszámú állam által létrehozott többoldalú szerződés, mely jelentős területeken egyébként azonos a másik szerződéssel.

A partikuláris értelmezés egyéb esetei közül a felek utólagos megállapodása a szerződés értelmezésére, ha egy külön szerződésben történik, érdekes helyzetet teremti. Ha az abban megállapított értelem egyébként az értelmezett szerződéssel összhangban van, úgy az értelmezés az eredeti szerződés hiteles értelmezése lesz, de hatálya csak az értelmezési szerződésben részes államokra terjed ki, a többi résztvevő államra jogi kötelezettséget nem állapíthat meg. Ellenben ha ez a külön értelmezés az eredeti szerződés bizonyos rendelkezéseinek értelmét módosítja, vagy hatályon kívül helyezi, azaz ellentétes azzal az értelemmel, amelyet valamennyi szerződő fél hozott létre a szerződés megkötésével, úgy már nem az eredeti szerződés egy különös értelmezéséről van szó, hanem egy új szerződés megkötéséről, mely a résztvevők között új viszonyokat teremti és az abban résztvevő államok tulajdonképpen megszűnnek az eredeti többoldalú szerződés részesei lenni.

2. Az államok által megbízott szerv útján végzett értelmezés

A nemzetközi szerződés értelmezését végezheti az államok által megbízott valamely szerv is. Ez a szerv leggyakrabban nemzetközi bíróság. Különösen jelentős szerepet játszik ebből a szempontból az ENSZ egyik főszerveként mű-

⁸⁸ Ehrlich: I. m. 37. old.

kódó Nemzetközi Bíróság. Statutumának 36. cikke külön is kiemeli, hogy a Bíróság hatáskörébe tartozik — amennyiben a vitás felek eléje terjesztik — az olyan jogi természetű viszályok eldöntése, amelyeknek tárgya többek között valamely nemzetközi szerződés értelmezése. A Nemzetközi Bíróság által adott értelmezés jellegét tekintve kétféle lehet, amely a Bíróság kettős hatásköréből következik. A Bíróság feladata ugyanis nemcsak az eléje terjesztett vitákban való döntés, hanem kérésre tanácsadó véleményt is nyilváníthat, amelynek igen gyakran éppen egy nemzetközi szerződés értelmezése képezi a tárgyát. A Bíróság által adott tanácsadó vélemény nem kötelező jellegű, nem vitát dönt el, csupán a Bíróságnak egy jogi kérdésben kialakított nézetét tartalmazza. Ebben az esetben a bíróság mint egy tekintélyes nemzetközi jogászokból álló testület ad nem kötelező véleményt, az abban foglalt értelmezés tehát jellegénél fogva doktrinális értelmezés.⁸⁹

A Nemzetközi Bíróság más esetekben az eléje terjesztett ügyben döntést hoz, a döntés alapjául szolgáló nemzetközi jogszabályt, így a nemzetközi szerződést is értelmezheti. Az ilyenkor eszközölt értelmezés bírói értelmezés, mely a felekre kötelező. Kötelező ereje azonban csak a vitatott egyedi esetre vonatkozik (Statutum 59. cikk), a döntésnek nincs a precedens jogi erejével bírói minősége.⁹⁰ A Bíróság Statutumának 38. cikke ugyan kimondja, hogy a Bíróság alkalmazza a bírói döntéseket, de csak „mint a jogszabályok megállapításának segédeszközeit.” A Nemzetközi Bíróságnak ítélező hatáskörében adott értelmezése tehát nem lesz hiteles még kétoldalú szerződés esetén sem, noha ott mindkét felet tehát a szerződésben részes valamennyi államot kötelezi az ítélet, de a kötelezettség nem általános jellegű és főleg nem vonatkozhat egy jövőben felmerülő esetre. Ugyanez áll más (pl. a választott) nemzetközi bíróság által alkalmazott értelmezésre is.

Előfordul, hogy a nemzetközi szerződést olyan, az államok által megbízott nemzetközi szerv értelmezi, amelyik nem bírói szerv. Így pl. a Szovjetunió és Finnország között 1932-ben kötött, az egyeztető bizottsági eljárásról szóló nemzetközi szerződés I. cikke kimondja, hogy a felek Egyeztető Bizottság elé bocsátanak minden vitát, amely közöttük a jövőben felmerül, különösen azokat, amelyek valamely „a Magas Szerződő Felek között megkötött, vagy megkötendő egyezmények alkalmazására, vagy értelmezésére vonatkozik.”⁹¹

Az 1947. évi párizsi magyar békeszerződés is létesített egy különleges nemzetközi szervet a békeszerződés végrehajtásából és értelmezéséből származó viták elintézésére. Kimondja ugyanis azt, hogy ha az ilyen viták közvetlen diplomáciai tárgyalások útján nem nyernek megoldást, úgy a vitás kérdést a Szovjetunió, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok budapesti diplomáciai képviselőiteinek vezetői elé kell terjeszteni. Ha ezt a vitás kérdést a képviselővezetők két hónap alatt nem döntenek el és a vitában álló felek kölcsönösen más rendezési módban nem állapodnak meg, bármelyik fél kérésére a vitát Bizottság elé lehet terjeszteni, amely mindkét fél egy-egy képviselőjéből és az általuk választott harmadik tagból áll, mely valamelyik harmadik ország polgára. (40. cikk, 1. pont) A 40. cikk 2. pontja pedig kimondja: „A Bizottság tagjainak szótöbbségével hozott határozatot a Bizottság határozatának kell tekinteni s azt a feleknek végleges és kötelező határozataként el kell fogadniuk.” Ha-

⁸⁹ Buza-Hajdu: Nemzetközi jog. 241. old.

⁹⁰ Peretyerszkij: I. m. 69. old.

⁹¹ Sursalov: I. m. 456. old.

sonló rendelkezéseket találunk a második világháború után kötött egyéb békeszerződésekben is. Így pl. a Finnországgal kötött békeszerződés 34. cikke értelmében a békeszerződés végrehajtására és értelmezésére vonatkozó minden kérdésben a Szovjetunió és Nagybritánia Helsinkiben akkreditált diplomáciai képviselőinek vezetői egymással egyetértésben fogják képviselni a Szövetséges és Társult Hatalmakat és az értelmezésre, vagy végrehajtásra vonatkozó vitás kérdéseket eléjük kell terjeszteni. Amennyiben nem sikerül a két képviselővezetőnek két hónapon belül a vitában megegyezésre jutni, úgy a vitát a 35. cikk szerint egy Bizottság elé kell vinni, melynek megalakulására, hatáskörére és határozatára vonatkozó szabályok szó szerint megegyeznek a magyar békeszerződés idézett rendelkezéseivel.

Az Olaszországgal kötött békeszerződés 86. és 87. cikke ugyanilyen rendelkezéseket tartalmaz azzal az eltéréssel, hogy a szerződés értelmezéséből és végrehajtásából származó viták eldöntésében nemcsak a Szovjetunió és Nagybritánia, hanem az Egyesült Államok és Franciaország római nagykövetei is részt vesznek.

Az egymással egyetértésben eljáró képviselővezetők, amikor a vitás kérdésben döntenek tulajdonképpen egy speciális nemzetközi szervet képeznek, amely csak egyhangúan hozhat határozatot. A képviselővezetők döntése — ha értelmezést tartalmaz is — a szerződések végrehajtásának konkrét kérdéseire vonatkozik, ennél fogva jogalkalmazói értelmezés.

A vitában álló felek képviselőiből, valamint egy harmadik állam polgárától alakított Bizottság szintén nemzetközi szerv. Az általa végzett értelmezést a békeszerződések csak a vitában álló felekre nézve írják elő kötelezőnek, így az nem lesz kötelező a békeszerződések aláíró valamennyi államra. A Bizottság megalakítása a felek akaratától függ, mivel a vita más rendezési módjában is megállapodhatnak.

Az elmondottak szerint a Bizottság által alkalmazott értelmezés jellege igen közel áll bármely nemzetközi bíróságnak a konkrét ügy eldöntése kapcsán alkalmazott értelmezéséhez, mivel a vita nyilvánvalóan valamely konkrét kérdés kapcsán merül fel és azt kell eldönteni, hogy vonatkozik-e a békeszerződés a vitatott esetre. Az értelmezés tehát ebben az esetben is jogalkalmazói értelmezés.

Az államok által megbízott szerv lehet továbbá valamely nemzetközi szervezet szerve is az általa végzett értelmezés szintén jogalkalmazói értelmezés. A jogalkalmazói értelmezés a nemzetközi jogban nem egészen azonos azzal, amit az ilyen értelmezés alatt a belső jogban kell érteni. Az államon belüli jogalkalmazó szerv döntése szélesebb körre, pl. a bíróság jogerős ítélete valamennyi állampolgárra kötelező.

3. Nemzetközi szervezetek által végzett értelmezés

A nemzetközi jogban alkalmazott értelmezési formák egyik sajátos esete, amikor valamely nemzetközi szervezet értelmezi saját alapszabályát, amely nemzetközi szerződés. Így az ENSZ Alapokmányát „az alkalmazás során minden szerve önmaga értelmezheti.”⁹² Ez logikusan következik abból, hogy az ENSZ szervei alkalmazzák az Alapokmányt és azzal az aktussal kapcsolatban,

⁹² Buza-Hajdu: I. m. 240. old.

amelyre alkalmazzák, értelmezik is.⁹³ Minket az ENSZ szervei által végzett értelmezés kérdése most csak egy szempontból érdekel: mi az ilyen értelmezés jellege? Az Alapokmány értelmezésének kérdését maga az Alapokmány nem szabályozza.

A san-franciscoi konferencia részletesen foglalkozott az Alapokmány értelmezésének kérdésével, elfogadott határozata szerint, amikor az értelmezést az ENSZ egyik szervének határozata tartalmazza, és „ha az nem fogadható el valamennyi tag számára, úgy nem lesz kötelező, ereje.”⁹⁴ Day ezt úgy értelmezi, hogy nem kötelező az értelmezés, ha azt az Alapokmány egy rendelkezésével kapcsolatban általános hatállyal tették, mely értelmezési vita tárgyát képezi, míg az az értelmezés, amelyik az ENSZ egyik szervének valamely különös (particulière) kérdésben hozott határozatából ered, kötelező az ENSZ valamennyi tagjára, ha az eljáró szerv összetétele szabályos és szavazási eljárása megfelelő.⁹⁵

Formailag tényleg az a helyzet, hogy pl. az ENSZ Közgyűlésén valamennyi tagállam képviselve van, az ott hozott határozat államok közötti akaratmegegyezés, tehát ha egy kérdésben — amelynek tárgya értelmezés — egységes álláspont alakul ki, az látszólag hiteles értelmezés. Az ENSZ-ben azonban egyrészt többségi határozat a tipikus, ahol már egyes államok az ellenszavazatukkal is kifejezésre juttatták, hogy a kérdéses határozattal nem értenek egyet, másrészt az ENSZ egyetlen szervének sem lehet az értelmezésre vonatkozó határozata más jellegű, mint egyéb határozatai. Az ENSZ egyes szervei által végzett értelmezés jellege tehát azonos ezen szervek határozatainak jellegével. Egy további körülmény, amely az egyes szervek által alkalmazott értelmezés kötelező jellegét kérdéssé teszi, a konkurráló hatáskör. A Közgyűlés ugyanis valamennyi kérdést megvitathat, amely az Alapokmány szerint létesített valamely szerv hatáskörével és feladataival kapcsolatos (10. cikk). Ennélfogva előállhatna az a helyzet, hogy ugyanabban a kérdésben pl. a Közgyűlés és a Biztonsági Tanács eltérő értelmezést adna és mindkettő kötelező lenne. Igaz, hogy ilyen esetben tanácsadó véleményt lehet kérni a Nemzetközi Bíróságtól, egy jogi bizottságtól, vagy az érdekelt szervek képviselőiből álló vegyes bizottságtól,⁹⁶ de az ezek által adott vélemény nem köti az ENSZ szerveit, tehát az sem lesz hiteles. A kérdés tehát végső soron az, hogy hozhatnak-e az ENSZ szervei valamilyen formában kötelező határozatot? Az Alapokmány nem hagy aziránt kétséget, hogy kötelező határozatot csak a Biztonsági Tanács hozhat, az is csak abban az esetben, ha a béke veszélyeztetéséről, megszegéséről, tehát támadó cselekményről van szó. Hiteles értelmezést csak jogalkotó adhat, ilyen minősége viszont az ENSZ egyetlen szervének sincs, a hiteles értelmezés adása tehát csak olyan formában történhet, mint amilyen formában az Alapokmány módosítása, azaz egy nemzetközi értekezleten, a tagállamok kétharmadának — beleértve a Biztonsági Tanács valamennyi állandó tagját is — elhatározása alapján. Tekintve, hogy ezen határozatot még ezenkívül az említett tagoknak ratifikálniuk is kell, a módosítás és ennélfogva a hiteles értelmezés is nemzetközi szerződés megkötését jelenti.

⁹³ Kelsen: *The Law of the United Nations*. 960. old.

⁹⁴ Kopelmanas: *L'Organisation des Nations Unies*. Paris. 1947. 271. old.

⁹⁵ Day: *Le droit de veto dans l'Organisation des Nations Unies*. Paris. 1952. 105. old.

⁹⁶ Day: I. m. 104-105. old.

Bár az ENSZ. egyes szerveinek határozatai az említett eset kivételével ajánlás jellegűek, mégis vannak olyan határozatok is, melyek bizonyos körben kötelező jellegűek. Ide tartoznak a szervezési és eljárási kérdésekben hozott határozatok. Ha pl. egy államot szabályszerűen megválasztanak a Biztonsági Tanács nem állandó tagjának, senki sem vitathatja jogszerűen ezen állam jogát, hogy részt vegyen a mondott szerv ülésein és ott tevékenységet fejtsen ki. A többi tagállamnak el kell ismernie a megválasztott állam ezen minőségét, akkor is, ha egyébként a megválasztott állammal semmiféle kapcsolata sincs pl. azt nem ismeri el. A kötelezettség ugyanakkor csak a szervezeten belül áll fenn, az említett példánál maradva, az a tény, hogy az ENSZ egyik szervében megválasztott állammal a másik állam az ENSZ-en belül bizonyos kapcsolatot tart fenn, még nem kötelezi arra, hogy pl. diplomáciai kapcsolatot létesítsen vele. Má szóval az ENSZ egyik szervének határozata kötheti az államot, mint a világ-szervezet egyik tagját, de csak ilyen minőségben.

Az ENSZ egyes szervei által adott értelmezés nem minősíthető hiteles értelmezésnek, az inkább a jogalkalmazói értelmezés egyik sajátos esete. Mint jogalkalmazói értelmezés azonban nem azonos a Nemzetközi Bíróság ítélkező hatáskörében végzett értelmezéssel, mert a konkrét ügyben sem kötelező az érdekelt felekre, ha egy ilyen ügy eldöntéséről van szó. Az ENSZ szervei által végzett értelmezés tehát rendelkezik egy bizonyos jelentőséggel, ha az a szerv eljárására, működésére vonatkozik. Mint eljárás a jogalkalmazói értelmezés egy sui generis kategóriáját képezi.

Összefoglalva a nemzetközi szerződések hiteles értelmezésének eseteit, megállapíthatjuk, hogy az államra általános jelleggel kötelező csak olyan értelmezés lehet, amelyhez a kérdéses állam maga is hozzájárult. Annak a kérdésnek az eldöntésénél, hogy egy adott nemzetközi szerződés egy bizonyos értelmezése kire kötelező, mindig vizsgálni kell azt a kérdést, hogy vállalt-e az állam általános jellegű kötelezettséget az adott értelmezés elfogadására.

Д—р Карой Надь

АУТЕНТИЧНОЕ ТОЛКОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРОВ

(Резюме)

Толкование международных договоров является одной из форм толкования юридических норм. Понятие толкования правовых норм единое, нет отдельного толкования международного права. В то же время толкование международных договоров имеет свои определенные, отличающиеся от прочего юридического толкования особенности, истекающие из природы международного права. Субъектами международных соглашений являются буржуазные и социалистические государства, в соответствии с этим толкование одного и того же международного соглашения может относиться к сфере социалистического и буржуазного толкования права в зависимости от того, государство какого типа истолковывает международный договор. Важнейшие особенности толкования международных договоров, отклоняющиеся от толкования внутреннего права, могут быть сформулированы в следующем:

1. Международный договор выражает волю по крайней мере двух государств, в то время как во внутреннем праве выражается воля одного государства.

2. Международный договор может быть составлен и на нескольких языках, таким образом он может иметь несколько достоверных текстов, в отличие от составленного на одном языке закона.

3. В отношении толкования международных договоров над договаривающимися сторонами не стоят никакие правовые нормы, международный договор — за исключением уставов ООН — не подчинен всеобщему международному праву.

4. В международном праве субъекты как правового творчества, так и применения права одни и те же, то есть государства, и таким образом нельзя провести такую резкую разницу между толкованием со стороны авторов и со стороны применителей, как во внутреннем праве.

5. Имеются определенные различия и между способами толкования внутреннего права и международных договоров. Так, например, лишь в ограниченных размерах может применяться систематическое толкование.

6. Кроме того, при толковании международных договоров не может быть применена аналогия.

Понятие толкования международных договоров содержит все элементы, что и толкование внутреннего права. Не имеется существенного различия между толкованием договоров — законов и договоров — сделок.

Под аутентичным толкованием международных договоров надо понимать такое толкование, которое в общем порядке обязательно для договаривающихся сторон. Не считая доктринального толкования, всякое иное толкование в какой-либо форме обязательно для кого-нибудь (официальное толкование).

Официальное толкование могут выполнять:

1. Государство.

2. Орган, получивший на это поручение от государства.

3. Наконец международные организации могут толковать свои собственные уставы.

Возможные случаи толкования, проводимого государством:

1. При двустороннем договоре толкователем может быть:

а) Одна сторона (одностороннее толкование).

б) Обе стороны вместе.

2. При многостороннем договоре толкователем может быть:

- а) Одна из стран-участниц договора (одностороннее толкование).
- б) Несколько договаривающихся сторон вместе (партикулярное толкование).
- в) Все договаривающиеся стороны вместе.

Одностороннее толкование может производиться:

1. Каким-нибудь органом государства (например, судом) или путем внутреннего законодательства (толкование адресованное внутригосударственным органам).

2. Путем официального заявления государства (толкование, адресованное остальным сторонам).

В случае толкования, осуществляемого всеми договаривающимися сторонами:

1. Толкование содержит сам истолковываемый договор.

2. Толкование осуществляется в более поздних формальных соглашениях (протокол, дополнительный договор).

3. Может быть, наконец, осуществлено в одинаковом практическом исполнении.

Одностороннее толкование не является аутентичным толкованием, но если оно происходит в таком заявлении, которое прилагают к подлинному договору, оно становится аутентичным во взаимоотношении заявителя и всех тех государств, которые его приняли.

Толкование, данное только частью договаривающихся сторон, имеет значение только в отношении этих стран между собой. Толкование, данное всеми договаривающимися сторонами, становится обязательным для всех (аутентичных), независимо от того, произошло ли оно в выраженной форме или путем тождественного исполнения.

Не может дать достоверного толкования ни международный суд, ни иной международный орган. Их истолковательная деятельность расценивается как истолкование применяющим праве.

Своего рода категорию истолкования представляет тот случай, когда международная организация истолковывает свой собственный устав.

Dr. KÁROLY NAGY

L'INTERPRÉTATION AUTHENTIQUE DES TRAITÉS INTERNATIONAUX

(Résumé)

L'interprétation des traités internationaux est une forme de l'interprétation des règles de droit. Le concept de l'interprétation des règles de droit est uniforme, il n'y a pas de concept particulier de l'interprétation du droit international. L'interprétation des traités internationaux a cependant certaines particularités, différentes de l'interprétation du droit intérieur, qui proviennent de la nature du droit international. Les sujets des règles juridiques internationales sont des États bourgeois et socialistes, l'interprétation du même traité international peut donc relever de la sphère d'interprétation de droit socialiste ou bourgeois, selon le type d'État qui interprète le traité international. Les particularités les plus importantes de l'interprétation du traité international qui diffèrent de celles du droit intérieur peuvent être résumées comme suit:

1) Le traité international exprime la volonté d'au moins deux États, tandis que dans le droit intérieur c'est seulement la volonté d'un État qui trouve son expression.

2) Le traité international peut être fait en plusieurs langues et peut donc avoir, à l'opposé de la loi rédigée dans une langue, plusieurs textes authentiques.

3) Pour l'interprétation du traité international il n'y a pas des règles de droit qui seraient supérieures aux parties contractantes, le traité international n'est pas astreint — à l'exception de la Charte de l'ONU — au droit international universel.

4) Dans le droit international les sujets de la législation et ceux de l'application du droit sont les mêmes, c. à. d. les États, on ne peut donc pas tracer une différence aussi nette entre l'interprétation législative et l'interprétation juridictionnelle comme dans le droit intérieur.

5) Il y a aussi certaines différences entre les procédés d'interprétation du droit intérieur et du traité international. Ainsi par exemple l'interprétation systématique ne peut être appliquée que dans une mesure limitée.

6) De plus l'analogie ne peut pas être appliquée dans l'interprétation du traité international.

L'interprétation des traités internationaux comprend conceptionnellement tous les éléments qui sont aussi les éléments conceptionnels de l'interprétation du droit intérieur. Il n'y a pas de différence essentielle entre l'interprétation des traités-lois et celle des traités-contrats.

Sous l'interprétation authentique des traités internationaux il faut entendre une interprétation qui a un caractère généralement obligatoire pour les parties contractantes. Sans compter l'interprétation doctrinale toute autre interprétation est obligatoire pour quelqu'un sous une certaine forme (interprétation officielle).

L'interprétation officielle peut être faite par 1) un État, 2) un organe chargé par des États et enfin 3) des organisations internationales peuvent aussi interpréter leur propre charte.

Les cas possibles de l'interprétation faite par l'État sont les suivants:

1) Pour un traité bilatéral l'interprète peut être: a) l'une des parties (interprétation unilatérale), b) les parties ensemble.

2) Pour un traité multilatéral les interprètes peuvent être: a) l'un des États participant au traité (interprétation unilatérale), b) plusieurs parties contractant ensemble (interprétation particulière), c) toutes les parties contractant ensemble.

Une interprétation unilatérale peut être faite: 1) par un organe de l'État (p. e. cour de justice) ou par règle de droit intérieure (interprétation vers l'intérieur), 2) par une déclaration officielle de l'État (interprétation adressée aux autres parties).

Si l'interprétation se fait par toutes les parties contractantes: 1) l'interprétation est contenue dans le traité interprété même, 2) l'interprétation est faite dans un accord formel intervenu ultérieurement (procès-verbal, traité complémentaire), 3) elle peut aussi être faite par l'exécution pratique identique.

L'interprétation unilatérale n'est pas une interprétation authentique, mais si elle est faite dans une déclaration jointe au traité, elle sera authentique dans les relations entre l'État faisant la déclaration et tous les États qui l'ont acceptée.

Une interprétation donnée par une part des parties contractantes n'a d'importance que dans les relations de ces États entre eux. Une interprétation donnée par toutes les parties contractantes, faite soit expressément, soit par exécution identique, sera d'effet obligatoire général (authentique).

Ni une cour internationale de justice, ni un autre organe international ne peuvent donner une interprétation authentique, leur activité d'interprétation est qualifiée, d'interprétation juridictionnelle.

Le cas, quand des organisations internationales interprètent leur propre charte, est une catégorie sui generis de l'interprétation juridictionnelle.